ЛЬВІВСЬКИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра туризму та готельно-ресторанної справи

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

ЕКОТУРИЗМ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗБЕРЕЖЕННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ

Виконав: здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти ОПП «Медичний та оздоровчий туризм», спеціальності 242 «Туризм»

_____ Кошик Максим Назарович

Науковий керівник: к.геогр.н., доцент
_____ Топорницька Марія Ярославівна

Львів – 2025

АНОТАЦІЯ

Кошик М. Н. Екотуризм як інструмент збереження природних ресурсів: — Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за освітньо-професійною програмою»Медичний та оздоровчий туризм»зі спеціальності 242»Туризм». — Львівський торговельно-економічний університет. Львів. 2025.

Дослідження присвячене аналізу ролі екотуризму у збереженні природних ресурсів як одного з інструментів сталого розвитку. У роботі розглянуто сутність, еволюцію та принципи екотуризму, його вплив на довкілля та соціально-економічні процеси. Особливу увагу приділено екотуристичному потенціалу природних територій України, прикладам успішної реалізації екотуристичних проєктів в Україні та за кордоном.

Проаналізовано сучасний стан екотуризму в Україні, зокрема в західному регіоні, виявлено основні перешкоди для його розвитку та запропоновано практичні рекомендації для вдосконалення екотуристичної діяльності. Робота має практичну цінність для місцевих громад, органів влади, туристичних підприємств та екологічних організацій.

***Ключові слова**: екотуризм, природні ресурси, сталий розвиток, туристична інфраструктура, екологічна освіта.*

ANNOTATION

Koshuk M. N. Ecotourism as a tool for conservation of natural resources: - Manuscript.

Qualification work for the first (bachelor's) level of higher education in the educational and professional program "Medical and health tourism" in the specialty 242 "Tourism." - Lviv University of Trade and Economics. Lviv. 2025.

The study is devoted to the analysis of the role of ecotourism in the conservation of natural resources as one of the tools for sustainable development. The essence, evolution and principles of ecotourism, its impact on the environment and socio-economic processes are considered. Particular attention is paid to the ecotourism potential of Ukraine's natural areas, examples of successful ecotourism projects in Ukraine and abroad.

The current state of ecotourism in Ukraine, in particular in the western region, is analyzed, the main obstacles to its development are identified, and practical recommendations for improving ecotourism activities are proposed. The work is of practical value for local communities, authorities, tourism enterprises and environmental organizations.

***Keywords:** ecotourism, natural resources, sustainable development, tourist infrastructure, environmental education.*

ЗМІСТ

ВСТУП…….. 3

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КОНЦЕПЦІЙ ЕКОТУРИЗМУ

1.1. Поняття екотуризму: принципи та цілі …… 7

1.2. Еволюція екотуризму …….. 13

1.3. Екотуризм як інструмент мінімізації негативного впливу на довкілля …….. 17

РОЗДІЛ 2. ЕКОТУРИЗМ ЯК ЗАСІБ ЗБЕРЕЖЕННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ

2.1. Аналіз потенціалу природних територій України для розвитку екотуризму ……..... 22

2.2. Всесвітні приклади використання екотуризму для збереження природних ресурсів…… 33

2.3. Українські приклади успішних екотуристичних проектів……. 40

РОЗДІЛ 3.РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО РОЗВИТКУ ЕКОТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

3.1. Перешкоди розвитку екотуризму ……..... 46

3.2. Заходи для підтримки екотуризму в Україні ……. 53

3.3. Рекомендації для підвищення обізнаності і популяризації екотуризму……... 56

ВИСНОВКИ ……. 64

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ……... 66

ДОДАТКИ …… 69

ВСТУП

Сучасний етап розвитку людської цивілізації характеризується безпрецедентними викликами, пов’язаними з екологічними кризами, виснаженням природних ресурсів і необхідністю пошуку моделей гармонійного співіснування людини з навколишнім середовищем. У цьому контексті туризм, як одна з найбільш динамічних галузей світової економіки, зазнає трансформацій, спрямованих на зменшення негативного впливу на природу та підтримку сталого розвитку. Екотуризм, що поєднує пізнавальні подорожі до природних територій із збереженням екосистем і підтримкою місцевих спільнот, виступає однією з ключових відповідей на ці виклики. Цей вид туризму не лише задовольняє зростаючу потребу людей у відпочинку на лоні природи, але й сприяє формуванню екологічної свідомості, економічному розвитку регіонів і збереженню біорізноманіття. Для України, країни з унікальним природним і культурним потенціалом, екотуризм відкриває широкі перспективи, однак його розвиток стримується низкою системних проблем, що потребують ґрунтовного аналізу та конструктивних рішень.

Актуальність теми дослідження зумовлена кількома ключовими факторами. По-перше, глобальні тенденції до сталого розвитку та зростання попиту на екологічно відповідальні подорожі роблять екотуризм одним із пріоритетних напрямів туристичної індустрії. За даними Всесвітньої туристичної організації (UNWTO), частка екотуризму в загальному обсязі туристичних потоків невпинно зростає, що свідчить про його економічну та соціальну значущість. По-друге, Україна, зокрема її західний регіон, володіє винятковими природно-рекреаційними ресурсами – від Карпатських гір і лісів до численних річок, озер і заповідних територій, – які можуть стати основою для створення конкурентоспроможного екотуристичного продукту. Проте, попри цей потенціал, екотуризм в Україні залишається на початковій стадії розвитку через недостатню інфраструктуру, слабке нормативно-правове регулювання, низький рівень фінансування та обмежену обізнаність

суспільства про його переваги. По-третє, сучасний контекст, зокрема наслідки війни, що триває в Україні, додає додаткової актуальності темі: екотуризм може стати інструментом відновлення зруйнованих природних територій, підтримки місцевих економік і реінтеграції країни у світовий туристичний простір.

Метою кваліфікаційної роботи було дослідження ролі екотуризму як ефективного інструменту збереження природних ресурсів, аналіз його теоретичних засад, оцінка потенціалу в Україні, а також розробка практичних рекомендацій щодо його сталого розвитку.

У процесі досягнення поставленої мети було вирішено такі завдання:

– розкрито поняття, принципи та цілі екотуризму;

– проаналізовано еволюцію екотуризму в світі та в Україні;

– досліджено механізми мінімізації негативного впливу на довкілля через екотуризм;

– оцінено природно-рекреаційний потенціал України для розвитку екотуризму;

– проаналізовано світові та українські приклади успішного застосування екотуризму для збереження довкілля;

– виявлено основні перешкоди розвитку екотуризму в Україні;

– запропоновано рекомендації для вдосконалення екотуристичної діяльності, зокрема популяризації екологічної свідомості.

Предмет дослідження – екотуризм як форма туристичної діяльності, що сприяє збереженню природних ресурсів і сталому розвитку.

Об'єктом дослідження були процеси становлення, розвитку та функціонування екотуризму в Україні, з особливим акцентом на західний регіон, а предметом – екотуризм як форма туристичної діяльності, що сприяє збереженню природних ресурсів і сталому розвитку. Методологічною основою роботи слугують системний підхід, порівняльний аналіз, узагальнення та синтез.

Практична значущість роботи полягала у розробці конкретних рекомендацій, які можуть бути використані органами державної влади, місцевими громадами, туристичними операторами та громадськими організаціями для вдосконалення екотуристичної діяльності. Окрім того, дослідження мало на меті сприяти формуванню цілісного бачення екотуризму як стратегічного напряму розвитку туристичної галузі України, що здатен забезпечити баланс між економічними вигодами, соціальними потребами та екологічною стабільністю.

Теоретична цінність роботи полягала в систематизації знань про екотуризм, уточненні його концептуальних основ і виокремленні специфічних особливостей його розвитку в українських реаліях. Дослідження також сприяє поглибленню наукового дискурсу щодо ролі екотуризму в контексті сталого розвитку, пропонуючи нові підходи до оцінки його потенціалу та перешкод. У ширшому сенсі, робота підкреслює необхідність інтеграції екологічних, соціальних та економічних аспектів у туристичну політику, що є особливо важливим для України в умовах сучасних трансформацій.

Таким чином, дана кваліфікаційна робота є спробою не лише проаналізувати сучасний стан екотуризму в Україні, але й запропонувати конструктивні рішення для його розвитку. Екотуризм розглядається як багатогранне явище, що має потенціал стати рушієм позитивних змін у туристичній галузі, економіці та екології країни. У контексті глобальних викликів і локальних потреб України дослідження спрямоване на пошук шляхів, які дозволять гармонізувати взаємодію людини з природою, забезпечити збереження унікальних екосистем і створити передумови для процвітання майбутніх поколінь.

За результатами проведених дослідження було опубліковано тези, загальним обсягом 0,6 друк. арк. за матеріалами міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених та здобувачів вищої освіти «Проблеми та перспективи розвитку бізнесу в Україні» (м. Львів, ЛТЕУ, 6 березня 2025 року).

Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Робота викладена на 74 сторінки, містить 2 таблиці. У списку вказано 36 використаних джерела.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КОНЦЕПЦІЙ ЕКОТУРИЗМУ

1.1. Поняття екотуризму: принципи та цілі

Екотуризм виник наприкінці XX століття як відповідь на загрозу деградації природних систем і водночас як альтернатива масовому відпочинку з високим екологічним навантаженням. Перші концептуальні засади було закладено у 1983 р., коли розвиток екотуризму визначили як форму подорожей до відносно незмінених природних ландшафтів із метою спостереження за дикою природою та підтримки охорони довкілля. З того часу поняття “екотуризм” набуло багатошаровості: сучасні дослідники виокремлюють його три ключові принципи це збереження біорізноманіття, мінімізація негативного впливу на екосистеми та економічна підтримка місцевих громад ,що забезпечують баланс між потребами туристів, природою і приймаючими спільнотами. Основні цілі екотуризму охоплюють формування екологічної свідомості мандрівників, фінансування охоронних заходів у заповідних зонах та сприяння сталому розвитку регіонів із високим природоохоронним потенціалом. Такий підхід дає змогу перетворити туризм із загрози для навколишнього середовища на ефективний інструмент його збереження.

Екотуризм - це форма туризму, що сприяє збереженню природи та екосистем, включаючи подорожі до природних територій для вивчення та насолоди природою і культурними пам'ятками, з дотриманням відповідальності перед навколишнім середовищем.

У відповідності з *Міжнародною асоціацією екотуризму (TIES),* екотуризм визначається як »відповідальна подорож до природних територій, яка захищає довкілля та покращує добробут місцевих громад». Це означає, що, окрім того, як спосіб відвідати місця природної краси, екотуризм передбачає

низку обов'язків як для туриста, так і для компаній, які організовують цей досвід.

Існує досить багато визначень екотуризму, які зустрічаються в літературі ,а саме - зелений, природничий чи еко-етно-туризм. Згідно з одним з перших визначень, сформульованих в 1991 році через Міжнародне Товариство Екотуристичне (TIES), екотуризм це "свідома подорож до натуральних природних місць, яка з однієї сторони допомагає зберігати натуральне середовище, а з іншої, підтримує добробут місцевих мешканців". Інше ж формулювання звучить так: "екотуризм – це подорож з метою дослідження, захоплення і отримання задоволення з красивих краєвидів, спостереження диких тварин і рослин, а також вивчення місцевих звичаїв та культури".

У табл. 1.1. наведено приклади визначення значення "екотуризм" українськими науковцями.

Таблиця 1.1.

Визначення "екотуризм" українських науковців

Прізвище українських науковців	Визначення
1	2
Дмитрук О.Ю. Дмитрук С.В.	подорожі, що організовуються і здійснюються у такий спосіб, щоб не порушувати природний баланс екосистем, ландшафтів, не виснажувати туристсько-рекреаційні ресурси територій відвідування.
Габчак Н.	вид туризму, який поєднує значну кількість природних складових і характеризується трьома особливими рисами: 1) це подорожі з метою відпочинку і пізнання природи в ті місця, які в малій мірі схильні до антропогенного впливу; 2) передбачає наявність жорстких правил поведінки; 3) характеризується відносно слабким впливом на природне середовище.
Коржик В. П.	різновид спортивного туризму, пов'язаного з активним пересуванням в неурбанізованих і непромислових ландшафтах з пізнавальною метою і неухильним – до патології – дотриманням природоохоронних вимог, повагою до культурно-історичного надбання свого і чужого народів.

продовження табл. 1.1.

1	2
Степаницький В.Б.	туризм з екологічно значимим наповненням, специфічна форма діяльності людей, які у спілкуванні з природою вибудовують свої відносини з нею на основі взаємної вигоди, щоб людина отримала від такого спілкування певний фізичний, інтелектуальний та емоційний запас міцності і природа при цьому не постраждала.
Євтушенко О.	це форма туризму, яка ґрунтується на принципах екологічної відповідальності та сталого розвитку. Він передбачає мінімізацію негативного впливу на навколишнє середовище, підтримку місцевих громад і сприяння збереженню природних ресурсів.
Богонос Т.	це важливий інструмент для збереження біологічного різноманіття та природних ландшафтів України. Він також може сприяти розвитку сільського туризму та створенню нових робочих місць у сільській місцевості.

У табл. 1.2. наведено приклади визначення “екотуризм”.зарубіжними науковцями.

Таблиця 1.2.

Визначення “екотуризм” зарубіжних авторів

Зарубіжні автори	Визначення
Міжнародний Союз Охорони Природи і природних ресурсів	подорож з відповідальністю перед навколишнім середовищем по відносно непорушених природних територіях з метою вивчення і насолоди природою і культурними визначними пам'ятками, яка сприяє охороні природи, завдає “м'яку” дію на навколишнє середовище.
Всесвітній Фонд Дикої Природи	природний туризм, що сприяє охороні природи.
Міллер Т.	це життєздатний туризм, чутливий до навколишнього середовища, що включає вивчення природного і культурного навколишнього середовища і має на меті поліпшення стану в цьому середовищі.
Главік Е. Л.	вид туризму, який активно сприяє збереженню дикої природи та екосистем, через участь у програмах та екскурсіях, спрямованих на освіту та заохочення до охорони природи.
Фенмор Д.	форма туризму, що включає в себе відвідування вразливих, непорушених або мало відомих місць або регіонів, що забезпечують можливість вивчення, охорони та наукового дослідження природних та культурних значень.
Організацією Об'єднаних Націй	подорожі, які прагнуть зберегти природні та культурні середовища, одночасно стимулюючи їхню охорону та здоровий розвиток місцевих спільнот.

Отже, аналізуючи всесвітні визначення можна сказати що екотуризм - це форма туризму, що сприяє збереженню природи та екосистем, включаючи подорожі до природних територій для вивчення та насолоди природою і культурними пам'ятками, з дотриманням відповідальності перед навколишнім середовищем.

Незважаючи на те, що можна було б подумати, екотуризм - це не просто туризм у контакті з природою. Це тісно пов’язане з повагою до навколишнього середовища, стійким розвитком та активною залученістю до збереження біорізноманіття та місцевої культури.

Наприклад, поїздка в гори буде вважатися екотуризмом лише в тому випадку, якщо планується мінімізувати вплив на навколишнє середовище та якщо вона поважає умови місцевої фауни та флори. Екотуризм не тільки прагне сприяти розвитку туризму, але й гарантувати, що майбутні покоління також зможуть користуватися цими територіями, не завдаючи їм шкоди.

Екотуризм не є просто видом туризму, а комплексною філософією, яка об’єднує екологічні, соціальні та економічні аспекти. Він виник як відповідь на виклики, пов’язані з нестійкими туристичними практиками, і пропонує модель, яка дозволяє людям відкривати світ, не завдаючи шкоди природі чи культурі. Щоб зрозуміти екотуризм, необхідно детально розглянути його принципи та цілі, які формують основу цієї концепції.

Принципи екотуризму є основою для забезпечення його сталості та позитивного впливу. Вони відображають прагнення гармонізувати туристичну діяльність із потребами довкілля та місцевих громад:

– *Мінімізація впливу на довкілля:* Екотуризм прагне зменшити екологічний слід від туристичної діяльності. Це досягається через використання екологічно чистих технологій і практик. Наприклад, еколоджі (екологічні готелі) часто обладнані сонячними панелями, системами збору дощової води та компостування органічних відходів. Туристи заохочуються до використання низьковуглецевих видів транспорту, таких як велосипеди, каяки або піші маршрути, щоб зменшити викиди вуглецю. Крім того,

екотуризм передбачає обмеження кількості відвідувачів у вразливих природних зонах, щоб запобігти перевантаженню екосистем. Наприклад, у багатьох національних парках світу встановлено квоти на кількість туристів, які можуть відвідати певну територію за день.

– *Підтримка збереження природи:* Однією з головних цілей екотуризму є сприяння охороні природних територій і біорізноманіття. Туристичні компанії часто спрямовують частину свого прибутку на фінансування природоохоронних проєктів, таких як відновлення лісів, захист рідкісних видів або очищення водойм. Наприклад, у Коста-Риці плата за вхід до національних парків використовується для захисту тропічних лісів і морських екосистем. Екотуризм також заохочує туристів брати участь у волонтерських програмах, таких як посадка дерев або моніторинг популяцій диких тварин.

– *Економічна вигода для місцевих громад:* Екотуризм сприяє розвитку місцевої економіки, надаючи робочі місця та підтримуючи малі підприємства. Місцеві жителі можуть працювати гідами, кухарями, ремісниками або надавати послуги гостинності, що зменшує їхню залежність від діяльності, яка шкодить довкіллю, наприклад, вирубки лісів чи браконьєрства. Наприклад, у громадах Амазонії екотуризм став альтернативою нелегальній заготівлі деревини, надаючи стабільний дохід сім’ям. Важливо, що екотуризм передбачає справедливий розподіл доходів, щоб уникнути експлуатації місцевих жителів.

– *Повага до культури та традицій*: Екотуризм поважає культурну спадщину регіонів, сприяючи збереженню традицій, ремесел і способу життя. Туристи заохочуються до взаємодії з місцевими жителями на основі взаєморозуміння та поваги. Наприклад, відвідувачі можуть брати участь у майстер-класах із традиційного ткацтва або готування місцевих страв, що не лише збагачує їхній досвід, але й підтримує культурну ідентичність громади.

Цей принцип допомагає уникнути “комодифікації” культури, коли традиції спрощуються або комерціалізуються для туристів.

– *Освіта та підвищення обізнаності:* Екотуризм має потужну просвітницьку складову, спрямовану на формування екологічної свідомості. Гіди, які проводять екскурсії, розповідають туристам про унікальність місцевих екосистем, загрози для біорізноманіття та способи його захисту. Наприклад, під час екскурсій у тропічних лісах туристи дізнаються про взаємозв’язок між видами рослин і тварин, а також про вплив зміни клімату на ці екосистеми. Така освіта не лише збагачує знання туристів, але й мотивує їх до екологічно відповідальної поведінки у повсякденному житті.

Цілі екотуризму тісно пов’язані з його принципами, але вони мають ширший стратегічний характер і спрямовані на досягнення довгострокових результатів:

– збереження біорізноманіття: Екотуризм спрямований на захист унікальних екосистем і видів, які перебувають під загрозою. Наприклад, тури для спостереження за птахами в заповідниках допомагають фінансувати захист рідкісних видів.

– сприяння сталому розвитку: Екотуризм створює економічні можливості для регіонів, які часто є економічно відсталими, дозволяючи їм розвиватися без шкоди для природи. Це особливо важливо для сільських громад, де туризм може стати основним джерелом доходу.

– формування екологічної культури: Через освіту та практичний досвід екотуризм виховує у туристів і місцевих жителів розуміння важливості захисту довкілля. Люди, які беруть участь в екотурах, часто стають амбасадорами екологічних ідей у своїх країнах.

– створення альтернатив масовому туризму: Екотуризм пропонує модель подорожей, яка є менш руйнівною, ніж традиційні туристичні підходи. Він заохочує туристів обирати якісний, осмислений досвід замість масових, часто поверхневих поїздок.

– підтримка глобальних екологічних ініціатив: Екотуризм сприяє реалізації міжнародних угод, таких як Цілі сталого розвитку ООН, зокрема тих, що стосуються збереження біорізноманіття, боротьби зі зміною клімату та підтримки місцевих громад.

Екотуризм, таким чином, є не лише способом подорожувати, але й інструментом для досягнення глобальних екологічних і соціальних цілей. Його принципи та цілі закладають фундамент для розуміння того, як ця концепція розвивалася з часом, що ми розглянемо в наступному розділі.

Таким чином, принципи та цілі екотуризму – формують багатогранний інструмент сталого розвитку, що враховує інтереси людей, природи й місцевих традицій. Проте досягнення цих цілей неможливе без чітко визначених засад, які регулюють діяльність у цій сфері. Саме тому принципи екотуризму стають невід'ємною частиною його функціонування, визначаючи правила та підходи, які забезпечують гармонійне втілення поставлених завдань.

Отже, принципи та цілі екотуризму утворюють міцну основу для його розвитку як сталої моделі туризму. Цілі визначають стратегічні напрямки, спрямовані на збереження природи, підтримку громад і культурної спадщини, тоді як принципи забезпечують практичні рамки для їхньої реалізації. Разом вони сприяють гармонійному балансу між потребами людини та довкілля, відкриваючи перспективи для екологічно відповідального туризму, зокрема в Україні.

1.2. Еволюція екотуризму

Екотуризм як концепція не виник раптово — він є результатом поступового усвідомлення людством необхідності захисту природи в умовах зростання туристичної індустрії. Його еволюція відображає глобальні зміни у сприйнятті довкілля, а також локальні особливості, які формувалися в різних

країнах, зокрема в Україні. У цьому розділі ми детально розглянемо, як екотуризм зароджувався і розвивався у світі, а потім плавно перейдемо до його становлення в Україні, підкреслюючи зв'язок між глобальними тенденціями та локальними реаліями.

Екотуризм як термін і концепція почав формуватися у другій половині XX століття, хоча окремі його елементи існували раніше. У XIX столітті заможні європейці та американці подорожували до природних пам'яток, таких як Єллоустонський національний парк у США чи Альпи, щоб насолоджуватися красою природи. Однак ці подорожі не мали екологічного підґрунтя і часто супроводжувалися полюванням чи іншими формами експлуатації природи.

У 1960-х роках, на тлі зростання екологічного руху, світ почав звертати увагу на наслідки неконтрольованого туризму. Масові туристичні потоки до таких місць, як національні парки США, тропічні ліси Латинської Америки чи коралові рифи Австралії, призводили до деградації природних територій. Наприклад, у Єллоустонському парку надмірна кількість відвідувачів спричинила ерозію ґрунтів і порушення середовища існування диких тварин. У цей період екологи та активісти почали шукати альтернативні моделі туризму, які б дозволяли людям відвідувати природні території без шкоди для них.

Ключовим моментом у розвитку екотуризму стало введення цього терміну мексиканським екологом Гектором Себаллос-Ласкурайном у 1983 році. Він описав екотуризм як подорожі, спрямовані на спостереження за природою з мінімальним впливом на неї. Його ідеї швидко знайшли відгук у країнах із багатим біорізноманіттям, таких як Коста-Рика, Кенія та Австралія. Наприклад, Коста-Рика стала піонером екотуризму, інвестуючи у створення мережі національних парків і еколоджів, які приваблювали туристів, зацікавлених у збереженні природи. До 1990-х років екотуризм став визнаною галуззю, а такі організації, як TIES, почали розробляти стандарти та сертифікації для екотуристичних операторів.

У 2000-х роках екотуризм набув глобального масштабу. Зростання свідомості про зміну клімату, втрату біорізноманіття та необхідність сталого розвитку підштовхнуло уряди, бізнес і туристів до підтримки екологічно відповідальних практик. Екотуризм почав охоплювати широкий спектр діяльності — від сафарі в Африці до екологічних маршрутів у Альпах, від волонтерських програм із відновлення коралових рифів в Азії до агротуризму в Європі. Наприклад, у Новій Зеландії екотуризм став основою для розвитку маршрутів, які поєднують піші прогулянки з навчанням про місцеву флору і фауну.

Сьогодні екотуризм є невід'ємною частиною глобальної туристичної індустрії. За даними Всесвітньої туристичної організації (UNWTO), екотуризм становить близько 10-15% світового туристичного ринку, і цей відсоток продовжує зростати. Уряди багатьох країн, таких як Еквадор, Намібія чи Ісландія, активно підтримують екотуризм, створюючи спеціальні програми та інфраструктуру. Водночас глобальні виклики, такі як зміна клімату та втрата біорізноманіття, роблять екотуризм ще більш актуальним, оскільки він пропонує модель, яка поєднує економічний розвиток із захистом природи.

В Україні екотуризм почав формуватися значно пізніше, ніж у світі, через історичні, економічні та соціальні особливості. У радянський період туризм в Україні був переважно масовим і часто не враховував екологічних аспектів. Популярні туристичні напрямки, такі як Крим, Карпати чи узбережжя Чорного моря, зазнавали значного антропогенного тиску через неконтрольовану забудову, вирубку лісів і забруднення. Наприклад, у Карпатах масовий туризм у 1970-1980-х роках призвів до ерозії ґрунтів і знищення цінних лісових екосистем.

З проголошенням незалежності України у 1991 році почався поступовий перехід до нових форм туризму. У 1990-х роках, коли країна відкрилася для міжнародних туристів і почала інтегруватися в глобальні економічні процеси, з'явилися перші спроби розвитку екотуризму. Цей процес був повільним через економічну нестабільність, брак інфраструктури та низький рівень екологічної

свідомості. Однак окремі ініціативи, переважно в Карпатах і на Поліссі, заклали основу для майбутнього розвитку.

Одним із перших кроків стало створення мережі національних природних парків і заповідників, таких як Карпатський національний природний парк (заснований у 1980 році, але активно розвинений у 1990-х) і Поліський природний заповідник. Ці території стали основою для екотуристичних маршрутів, які пропонували піші прогулянки, спостереження за птахами та ознайомлення з місцевою культурою. У цей період також з'явилися перші екологічні організації, які просували ідеї сталого туризму, наприклад, Всеукраїнська екологічна ліга.

На початку 2000-х років екотуризм в Україні почав набувати більш структурованого характеру. Зростання інтересу до сільського зеленого туризму, особливо в Карпатах і на Поділлі, сприяло розвитку екотуристичних ініціатив. Сільські садиби, які пропонували туристам проживання в екологічно чистих умовах, стали популярними серед українців і іноземних гостей. Наприклад, у селі Космач на Івано-Франківщині місцеві жителі почали організовувати майстер-класи з гуцульських ремесел, що поєднували туризм із збереженням культурної спадщини.

Після 2010 року екотуризм в Україні отримав новий імпульс завдяки міжнародній підтримці та зростанню екологічної свідомості. Проєкти, фінансовані Європейським Союзом, сприяли розвитку екотуристичної інфраструктури в таких регіонах, як Закарпаття, Волинь і Херсонщина. Наприклад, у біосферному заповіднику "Асканія-Нова" були створені екологічні маршрути для спостереження за дикими тваринами, що приваблюють туристів із усього світу. Крім того, з'явилися нові форми екотуризму, такі як агротуризм (відвідування органічних ферм) і орнітологічний туризм (спостереження за птахами в дельті Дунаю чи на озері Сиваш).

Сьогодні екотуризм в Україні є динамічною галуззю, хоча вона все ще стикається з викликами, такими як брак фінансування, недостатня промоція та

потреба в підвищенні екологічної обізнаності населення. Проте такі регіони, як Карпати, Полісся, Подніпров'я та Південь України, мають величезний потенціал для розвитку екотуризму завдяки своїм унікальним природним і культурним ресурсам. Наприклад, Чорнобильська зона відчуження стала унікальним екотуристичним напрямком, де туристи можуть дізнатися про наслідки техногенних катастроф і відновлення природи.

Еволюція екотуризму в Україні відображає глобальні тенденції, але має свої особливості, зумовлені історичним і соціально-економічним чинниками.

Отже, екотуризм виник як відповідь на потребу збалансувати розвиток туризму та збереження природи, поступово перетворившись із поодиноких ініціатив на глобальну галузь із чіткими принципами сталого розвитку. В Україні цей процес відбувався повільніше через історичні та економічні особливості, але з часом набув власного характеру, спираючись на багатство природних і культурних ресурсів. Незважаючи на виклики, екотуризм в Україні має значний потенціал для розвитку, сприяючи збереженню довкілля, економічному зростанню та популяризації екологічної свідомості. Глобальний досвід і локальні особливості підтверджують важливість екотуризму як інструменту для створення сталого майбутнього.

1.3. Екотуризм як інструмент мінімізації негативного впливу на довкілля

Екотуризм не лише дозволяє людям насолоджуватися природою, але й відіграє ключову роль у зменшенні негативного впливу туризму на довкілля. У той час як масовий туризм часто призводить до забруднення, виснаження ресурсів і деградації екосистем, екотуризм пропонує сталу альтернативу, яка сприяє збереженню природи та відновленню вразливих екосистем. У цьому розділі ми детально розглянемо, як екотуризм виконує цю функцію,

спираючись на принципи та еволюцію, описані раніше, і покажемо його практичне значення для захисту довкілля.

Масовий туризм часто має руйнівні наслідки для природи. Наприклад, популярні туристичні напрямки, такі як узбережжя Середземного моря чи гірські курорти Альп, страждають від надмірної забудови, забруднення пластиком і втрати біорізноманіття. В Україні подібні проблеми спостерігаються в Карпатах, де неконтрольована вирубка лісів і надмірна кількість туристів призводять до ерозії ґрунтів і порушення екосистем.

Екотуризм пропонує альтернативну модель, яка мінімізує ці проблеми. Завдяки своїм принципам, таким як обмеження кількості відвідувачів і використання екологічно чистих технологій, екотуризм зменшує тиск на природні території. Наприклад, у національному парку “Синевир” в Україні введено обмеження на кількість туристів, які можуть відвідати озеро Синевир щодня, щоб запобігти його деградації. Такі заходи дозволяють зберігати природну красу і біорізноманіття.

На жаль, повномасштабне вторгнення в Україну, що розпочалося у 2022 році, значно вплинуло на розвиток екотуризму, призупинивши багато ініціатив через безпекові ризики, економічні труднощі та руйнування інфраструктури в деяких регіонах. Проте до вторгнення в Україні активно впроваджувалися правила екотуризму, які сприяли збереженню природи: обмеження кількості відвідувачів у національних парках, заборона на розведення вогнищ і збирання рослин, використання екологічно чистих технологій в еколоджах, а також просвітницькі програми для туристів, спрямовані на формування культури “безслідного туризму”. Ці заходи, які ґрунтувалися на глобальних принципах екотуризму, залишалися основою для сталого розвитку галузі до початку війни.

Екотуризм використовував низку механізмів для зменшення негативного впливу на довкілля, які можна поділити на кілька категорій:

– Екологічно відповідальна інфраструктура: Екотуристичні об’єкти, такі як еколоджі чи кемпінги, будуються з використанням природних

матеріалів і технологій, які зменшують споживання енергії та води. Наприклад, у заповіднику “Горгани” в Карпатах еколоджі використовують сонячні панелі та системи збору дощової води, що знижує їхній вплив на довкілля.

– Освіта туристів: Екотуризм активно просуває екологічну освіту, навчаючи туристів поводитися відповідально. Наприклад, під час екскурсій у біосферному заповіднику “Асканія-Нова” гіди розповідають про важливість не залишати сміття та не турбувати диких тварин. Така освіта допомагає формувати культуру “безслідного туризму”(Leave No Trace).

– Фінансування природоохоронних проєктів: Екотуризм генерує кошти, які спрямовуються на захист природи. Наприклад, у Чорнобильській зоні відчуження частина доходів від екскурсій використовується для моніторингу радіаційного фону та відновлення лісів. Це дозволяє не лише підтримувати природні території, але й фінансувати наукові дослідження.

– Залучення місцевих громад: Екотуризм заохочує місцеве населення до участі в природоохоронних ініціативах. Наприклад, у селах Полісся місцеві жителі працюють гідами на орнітологічних маршрутах, що мотивує їх охороняти болотні екосистеми, де гніздяться рідкісні птахи.

– Контроль і регулювання: Екотуризм передбачає суворий контроль за туристичною діяльністю. У багатьох країнах, включаючи Україну, національні парки та заповідники мають чіткі правила для туристів, такі як заборона на розведення вогнищ у недозволених місцях чи збирання рослин. Ці правила допомагають захистити вразливі екосистеми.

Екотуризм демонструє свою ефективність у зменшенні негативного впливу на довкілля, сприяючи збереженню природи та підтримці місцевих громад у різних країнах, включаючи Україну.

Світовим лідером у екотуризмі є Коста-Рика, де завдяки створенню мережі національних парків і екологічних маршрутів захищено 25% території

країни як природні заповідні зони. Туризм став основним джерелом доходу, замінивши вирубку лісів і забезпечивши сталий розвиток.

В Україні успішним прикладом екотуризму є Національний природний парк “Синевир”, де впровадження екотуристичних маршрутів і обмеження кількості відвідувачів допомогло зберегти унікальну екосистему озера Синевир і прилеглих лісів. Місцеві жителі отримують дохід від надання туристичних послуг, що зменшує їхню залежність від вирубки лісів.

У Новій Зеландії екотуризм відіграє ключову роль у збереженні природи завдяки пішохідним маршрутам, які поєднують туризм із навчанням про місцеву флору і фауну. Наприклад, маршрут Тонгаріро приваблює туристів вулканічними ландшафтами, а чіткі правила відвідування допомагають мінімізувати вплив на довкілля.

В Еквадорі екотуризм у Галапагоських островах став прикладом збереження унікального біорізноманіття. Суворі обмеження на кількість туристів і впровадження екологічних турів дозволяють захищати рідкісні види тварин, такі як галапагоські черепахи, водночас підтримуючи економіку місцевих громад.

У Кенії екотуризм сприяє збереженню дикої природи через сафарі в національних парках, таких як Масаї-Мара. Обмеження на транспортні маршрути та підтримка місцевих громад, які отримують дохід від туризму, допомагають зменшити браконьєрство і захистити популяції левів, слонів та інших тварин.

В Ісландії екотуризм допомагає зберегти унікальні геотермальні та вулканічні ландшафти. Наприклад, туристичні маршрути до гейзерів і водоспадів, таких як Гюдльфосс, супроводжуються суворими правилами, що запобігають деградації природних об’єктів, а доходи від туризму спрямовуються на екологічні ініціативи.

Незважаючи на свої переваги, екотуризм стикається з низкою викликів. Наприклад, у деяких випадках екотуризм може стати “зеленим прикриттям” для комерційних проєктів, які насправді шкодять природі (так званий

“greenwashing”). В Україні брак фінансування та недостатня промоція екотуризму обмежують його розвиток. Проте перспективи екотуризму є обнадійливими, особливо в контексті зростання глобальної екологічної свідомості та підтримки міжнародних організацій.

Екотуризм, таким чином, є потужним інструментом для мінімізації негативного впливу на довкілля, який поєднує принципи відповідальності, освіту та економічні вигоди. Його еволюція від глобального руху до локальних ініціатив в Україні підкреслює його універсальність і потенціал для створення сталого майбутнього.

РОЗДІЛ 2

ЕКОТУРИЗМ ЯК ЗАСІБ ЗБЕРЕЖЕННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ

2.1. Аналіз потенціалу природних територій України для розвитку екотуризму

Україна, завдяки своїй різноманітній природній спадщині, унікальним ландшафтам і значним площам неурбанізованих територій, має значний потенціал для розвитку екотуризму.

Природні ресурси — це сукупність об’єктів, речовин і енергії природного походження, що знаходяться в межах біосфери Землі та можуть бути використані людиною для задоволення своїх потреб, забезпечення економічної діяльності, соціального розвитку чи культурних цілей. Вони є основою функціонування екосистем і відіграють ключову роль у підтримці життя на планеті, включаючи діяльність людства.

Україна вирізняється багатством природних ресурсів, що створює сприятливі умови для екотуризму. Її територія охоплює різноманітні природні зони — від карпатських гір і лісів до степів Причорномор’я та Полісся з його болотами й озерами. До природних ресурсів країни належать близько 5% її території, зайнятих особливо охоронюваними природними територіями (заповідники, національні парки, заказники), які зберігають унікальне біорізноманіття, включаючи ендемічні види рослин і тварин. Водні ресурси представлені великими річками (Дніпро, Дністер, Південний Буг), численними озерами та Чорним морем, що приваблюють туристів для відпочинку та пізнавальних подорожей. Ландшафтна різноманітність — від високогір’я Карпат до рівнинних лісостепів — доповнює рекреаційний потенціал, надаючи можливості для пішохідного туризму, спостереження за птахами, спелеології та інших екологічно орієнтованих активностей.

Природні ресурси мають не лише матеріальну цінність, але й екологічну, культурну та соціальну значущість. Вони є основою біосферних процесів, таких як кругообіг води, вуглецю та кисню, що забезпечують стабільність клімату й екосистем. У контексті екотуризму природні ресурси виступають не просто об’єктом використання, а й цінністю, яку необхідно зберігати. Їхній стан залежить від рівня антропогенного впливу: надмірна експлуатація, забруднення чи нераціональне господарювання можуть призвести до деградації, тоді як екотуризм пропонує модель їхнього збереження через відповідальне використання. Таким чином, природні ресурси є фундаментом для розвитку екотуризму, одночасно вимагаючи від нього дбайливого ставлення для забезпечення сталості екосистем.

До складу природних ресурсів входять: мінеральні ресурси, водні ресурси, земельні ресурси, біологічні ресурси, кліматичні та рекреаційні ресурси

Мінеральні ресурси — це природні утворення неорганічного походження, що знаходяться в земній корі та можуть бути використані людиною для економічних, промислових або інших цілей. В Україні мінеральні ресурси є одними з найбагатших у Європі завдяки геологічній будові території, яка охоплює різноманітні тектонічні структури, зокрема Український кристалічний щит, Карпатську складчасту область, Дніпровсько-Донецьку западину та інші.

Україна має значні запаси мінеральних ресурсів, які формувалися протягом мільйонів років у різних геологічних умовах. Ці ресурси традиційно використовуються в промисловості (металургія, енергетика, будівництво), але їхній потенціал для екотуризму залишається недостатньо дослідженим. Екотуризм, як форма туризму, що акцентує на збереженні природи, пізнанні її особливостей і мінімальному впливі на довкілля, може використовувати мінеральні ресурси для створення унікальних геологічних маршрутів, музейних експозицій, екскурсій до покинутих шахт чи кар’єрів, а також для популяризації науки про Землю.

Хоча мінеральні ресурси менш популярні в екотуризмі порівняно з рекреаційними чи біологічними ресурсами, вони мають значний потенціал для розвитку пізнавального, геологічного та історико-культурного екотуризму в Україні.

Соляні шахти Солотвино: Покинуті шахти використовуються для спелеотерапії (лікування астми та алергій), але також можуть бути адаптовані для екскурсій, що розповідають про історію видобутку солі та її вплив на регіон.

Мінеральні води та лікувальні грязі є частиною мінеральних ресурсів, які вже активно використовуються в екотуризмі.

Трускавець і Моршин (Львівська область): Мінеральні джерела (“Нафтуся”, “Марія”) приваблюють тисячі туристів щороку для оздоровлення. Екотуризм може розширити цей напрямок через створення маршрутів, що поєднують спа-процедури з природними прогулянками.

Солотвино (Закарпаття): Соляні озера та шахти використовуються для лікування, але також мають потенціал для екотуризму завдяки унікальному ландшафту, що нагадує Мертве море.

Куяльницький лиман (Одещина): Лікувальні грязі та солона вода приваблюють туристів, а прилегла територія може бути облаштована для екологічних маршрутів.

Соляний шлях у Карпатах: Історичні маршрути, пов’язані з видобутком солі в Закарпатті та Прикарпатті, можуть бути відновлені для туристів.

Мінеральні ресурси України, хоча й не є основою екотуризму, мають значний потенціал для його розвитку в пізнавальному та оздоровчому напрямах. Залізні та марганцеві руди, бурштин, соляні родовища, мінеральні води та гіпсові печери створюють унікальні можливості для геологічних маршрутів, спелеотерапії та історико-культурних турів.

Водні ресурси — це сукупність поверхневих (річки, озера, водосховища, болота, канали, водоспади, моря) і підземних (артезіанські води, мінеральні джерела) вод, які формують гідрологічну систему території та є важливим

елементом природного середовища. В Україні водні ресурси вирізняються розмаїттям завдяки складній географічній структурі країни, що включає рівнини, гірські масиви (Карпати), низовини (Полісся, Причорномор'я) та морське узбережжя (Чорне й Азовське моря). Вони відіграють ключову роль у підтримці екосистем, забезпеченні господарських потреб (питна вода, зрошення, енергетика) і, що особливо важливо для екотуризму, створенні умов для рекреації, оздоровлення, активного відпочинку та екологічної освіти.

Водні ресурси України є невід'ємною частиною її природного капіталу, що сприяє розвитку екотуризму — виду туризму, який акцентує на мінімальному впливі на довкілля, пізнанні природи та гармонійному поєднанні економічних і соціальних інтересів. Вони пропонують широкий спектр можливостей: від мальовничих пейзажів озер і водоспадів до активних водних маршрутів і оздоровчих курортів на базі мінеральних джерел. Водночас їхній стан залежить від антропогенного впливу, що вимагає дбайливого підходу, відповідного принципам екотуризму.

Водні ресурси України, завдяки своїй різноманітності та природній цінності, створюють значні можливості для розвитку екотуризму, поєднуючи пізнання природи, збереження екосистем і підтримку місцевих громад. Річкова мережа країни, що налічує понад 63 000 річок і струмків загальною довжиною 206 000 км, включає швидкоплинні карпатські річки, такі як Черемош, Прут і Тиса, які ідеально підходять для активного туризму, зокрема сплавів і риболовлі. Озера України, яких близько 20 000 із загальною площею 4 000 км², пропонують різноманітні можливості: Шацькі озера на Волині, зокрема Світязь (найглибше озеро України, до 58 м), приваблюють туристів мальовничими краєвидами та можливостями для екологічного відпочинку; Синевир у Карпатах, відоме як "Морське око", вабить високогірною красою; солоні озера Солотвино на Закарпатті, подібні до Мертвого моря, поєднують оздоровлення з унікальними ландшафтами; а Ялпуг-Кугурлуй на Одещині популярне серед любителів риболовлі.

Водоспади, зосереджені переважно в Карпатах, додають естетичної цінності: Шипіт (14 м) і Манявський (20 м) приваблюють туристів мальовничими пейзажами, а Пробій у Яремчі популярний завдяки легкому доступу. Морські акваторії Чорного моря (Кінбурнська коса, Затока) та мілководного Азовського моря пропонують дикі пляжі та морські екскурсії для екотуристів. Мінеральні води Трускавця (“Нафтуся”), Моршина, Свалява та Поляни (“Поляна Квасова”, “Лужанська”) є основою оздоровчого туризму, який можна поєднувати з екотуристичними маршрутами в прилеглих лісах і горах. Лікувальні лимани, такі як Куяльницький і Тилігульський на Одещині, відомі грязьовими терапіями для шкірних і суглобових захворювань, мають потенціал для створення екопарків із пішохідними стежками. Соляні озера Солотвино та історичний Соляний шлях у Карпатах відкривають можливості для екскурсій, що поєднують оздоровлення з пізнанням історії видобутку солі.

Ці водні ресурси, від річок і озер до мінеральних джерел і лиманів, відповідають принципам екотуризму, сприяючи збереженню природи, оздоровленню та популяризації екологічної свідомості. Їхній потенціал може бути реалізований через створення екологічних маршрутів, інфраструктури з природних матеріалів і просвітницьких програм для туристів.

Земельні ресурси — це поверхня землі, включаючи ґрунти, рельєф, геологічні утворення та ландшафти, які є основою для господарської діяльності, екосистемного функціонування та рекреаційних можливостей. У контексті екотуризму земельні ресурси відіграють фундаментальну роль, оскільки вони формують фізичний простір для туристичних маршрутів, розміщення екотуристичних садиб, створення природоохоронних зон і збереження природної спадщини. В Україні земельні ресурси вирізняються різноманітністю завдяки складній геоморфологічній структурі, яка включає рівнини, гірські системи, пагорби, каньйони, печери та інші унікальні об’єкти.

Україна має один із найбільших земельних фондів у Європі — загальна площа країни становить 603 548 км², із яких близько 70% припадає на сільськогосподарські угіддя, 17% — на ліси, 4% — на водні об’єкти, а решта

— на забудову, болота та інші території. Земельні ресурси є основою для розвитку екотуризму, оскільки вони забезпечують ландшафтну різноманітність, створюють умови для пішохідного, геологічного, сільського та спелеотуризму, а також слугують базою для збереження біорізноманіття. Екотуризм, як зазначено у вашому тексті, спрямований на “пізнання природи” та “збереження екосистем”, що робить земельні ресурси ключовим елементом для гармонійного поєднання відпочинку, освіти та природоохорони.

Земельні ресурси України, завдяки своїй різноманітності, створюють значні можливості для розвитку екотуризму, поєднуючи природну красу, екологічну цінність і підтримку місцевих громад. Ґрунти, зокрема чорноземи, які становлять близько 60% сільськогосподарських земель у центральних і південних регіонах (Черкаська, Полтавська, Вінницька, Одеська області), є основою для аграрного туризму, пов’язаного з фермерськими господарствами та органічним землеробством. Рельєф країни, що включає рівнини (70% території, як-от Дніпровська та Причорноморська низовини), гори (Карпати з хребтами Чорногора, Ґорґани, Свидовець), пагорби (Подільські Товтри, Канівські гори, Донецький кряж) і низовини (Поліська, багата болотами), підходить для різноманітних видів туризму: від велосипедних маршрутів і піших походів до альпінізму. Геологічні утворення, такі як гіпсові та карстові печери Тернопільщини (Оптимістична, Кришталева), каньйони (Дністровський, Актовський, Буцький), скельні утворення (Скелі Довбуша, Кам’яна Могила) та вулканічні породи Берегівського горбогір’я, додають унікальності для екотуристичних маршрутів. Ландшафти України — від хвойних лісів і боліт Полісся до лісостепових дубових гаїв, степових заповідників (Асканія-Нова) та альпійських лук Карпат — створюють мальовничі зони для пізнання природи. Ці ресурси відповідають принципам екотуризму, сприяючи збереженню екосистем і популяризації екологічної свідомості через створення маршрутів, екологічної інфраструктури та просвітницьких програм.

Земельні ресурси України є невід'ємною основою для розвитку екотуризму, оскільки вони забезпечують ландшафтну різноманітність, простір для інфраструктури та природні об'єкти для пізнання.

Різноманітний рельєф України створює ідеальні умови для піших маршрутів, які дозволяють туристам досліджувати природу без шкоди для неї.

Карпати: Хребти Чорногора, Ґорґани, Свидовець пропонують маршрути різної складності — від одноденних походів до багатоденних експедицій на Говерлу чи Піп Іван. Наприклад, маршрут до обсерваторії на Піп Івані поєднує природну красу з історичною цінністю.

Подільські Товтри: Пагорби, відомі як "Подільські Альпи", приваблюють панорамними видами та геологічною унікальністю (вапнякові утворення).

Канівські гори: Популярні для коротких екскурсій, особливо біля Тарасової гори, де природа поєднується з культурною спадщиною.

Поліська низовина: Піщані дюни та болотні ландшафти пропонують маршрути для тих, хто шукає усамітнення.

Спелеотуризм. Геологічні утворення, зокрема печери, є унікальним ресурсом для екотуризму, що поєднує пригоди та науку.

Печера Оптимістична (Тернопільська область): Найдовша гіпсова печера світу (260 км) приваблює спелеологів і туристів, які цікавляться підземними ландшафтами.

Печера Кришталева (Тернопільщина): Доступна для широкої аудиторії завдяки освітленим маршрутам і кристалічним утворенням.

Печера Атлантида (Хмельницька область): Менш відома, але має потенціал для розвитку спелеотуризму.

Печера Млинки: Популярна серед любителів екстремального туризму через складні маршрути.

Геоморфологічний туризм. Унікальні геологічні об'єкти приваблюють туристів, які цікавляться історією Землі та природними феноменами.

Дністровський каньйон (Тернопільська, Івано-Франківська області): Один із найбільших у Європі, із скельними стінами, печерами та панорамами, ідеальний для пішохідних і водних маршрутів.

Актовський каньйон (Миколаївська область): Частина “Гранітно-степового Побужжя”, відомий як “Долина диявола” через скелі, схожі на американські каньйони.

Скелі Довбуша (Івано-Франківська область): Природні пісковикові утворення, пов’язані з легендами про опришків, популярні для скелелазіння та екскурсій.

Кам’яна Могила (Запорізька область): Археологічна пам’ятка зі скельними утвореннями, що має потенціал для геотуризму.

Сільський екотуризм.

Родючі ґрунти України, особливо чорноземи та сірі лісові ґрунти, підтримують аграрну діяльність, яка є основою для сільського туризму.

Біологічні ресурси України охоплюють живі організми — рослини, тварини, гриби — та екосистеми, які вони утворюють. Ці ресурси формують біорізноманіття, підтримують екологічні процеси та створюють умови для екотуризму, що базується на пізнанні природи й збереженні екосистем, як зазначено у вашому тексті. Завдяки розташуванню країни в різних природних зонах — лісах, лісостепу, степах і Карпатах — біологічні ресурси включають приблизно 25 000 видів рослин і 45 000 видів тварин. Вони є основою для туристичних маршрутів, що поєднують відпочинок із природоохоронною та підтримкою місцевих громад.

Рослинний світ представлений лісами, степами, альпійськими луками та болотною рослинністю. Ліси займають 17% території: хвойні в Поліссі, букові в Карпатах, дубові в лісостепу. Унікальними є букові праліси Карпат, внесені до списку ЮНЕСКО. Степи, збережені в Асканії-Новій, мають ковилу й тюльпани, а карпатські луки — едельвейс і рододендрон. Болотна флора Полісся включає очерет і осоку.

Тваринний світ охоплює ссавців, птахів, рептилій, риб. У Карпатах живуть ведмідь, рись, олень, у Поліссі — лось, бобер, у степах — ховрах, антилопа. Птахи представлені чорним лелекою, журавлем у Поліссі, пеліканом у дельті Дунаю. Карпатський тритон і гадюка є ендеміками гір, а річки багаті коропом і щукою.

Екосистеми формують лісові, степові, болотні та водні угруповання, які є основою для заповідників і парків, таких як Карпатський, Асканія-Нова, Поліський.

У західній Україні, зокрема в Карпатах, зосереджені букові ліси, альпійські луки, ведмеді, рисі, едельвейс. Долина нарцисів у Закарпатті відома полем диких квітів. Полісся на півночі має хвойні ліси, болота, лосів, бобрів, журавлів. Лісостеп у центрі багатий дубовими гаями, лисицями, лікарськими рослинами, такими як звіробій. Південна Україна зі степами Асканії-Нової пропонує ковилу, антилоп, а дельта Дунаю — пеліканів. Східні степи мають крейдяні рослини й птахів, як дрохва.

Біологічні ресурси створюють основу для екотуризму. У Карпатах тури дозволяють спостерігати за ведмедями й рисями в заповідниках, а в Асканії-Новій популярне фотосафарі з антилопами. Полісся приваблює спостереженням за лосями та бобрами. Орнітологічні тури в дельті Дунаю знайомлять із пеліканами, а в болотах Полісся — із журавлями. Ботанічні маршрути до Долини нарцисів у Закарпатті показують унікальні квіти, а в Карпатах — альпійські луки. Екологічна освіта розкривається в Асканії-Новій через екскурсії про степи чи в Поліському заповіднику про болота. Сільський туризм, як у вашому тексті (89,46% садиб в Івано-Франківщині), поєднує збирання трав і спостереження за тваринами в садибах.

Кліматичні ресурси. України охоплюють атмосферні умови — температуру, опади, вологість, сонячне випромінювання, вітер, які впливають на природні ландшафти, біорізноманіття та комфортність відпочинку. Вони є важливим елементом екотуризму, оскільки створюють сприятливе середовище для активного відпочинку, оздоровлення та пізнання природи, як

зазначено у вашому тексті. Україна розташована в помірному кліматичному поясі, що забезпечує чітку зміну сезонів, м’які температури та різноманітні погодні умови. Кліматичні ресурси формують основу для цілорічного екотуризму, підтримуючи діяльність садиб і маршрутів, особливо в західних регіонах, де, за вашими даними, зосереджено 89,46% садиб.

Клімат України варіює від помірно-континентального на більшій частині території до субтропічного на південному узбережжі Криму (до 2014 року). Середньорічна температура коливається від +7°C на півночі до +12°C на півдні, із зимовими мінімумами до -20°C і літніми максимумами до +35°C. Опади розподілені нерівномірно: 700–1200 мм у Карпатах, 300–400 мм у степах. Ці умови створюють можливості для різноманітних видів екотуризму, від зимових походів до літнього відпочинку.

У західній Україні Карпати мають прохолодний вологий клімат із рясними опадами, що сприяє пишним лісам і альпійським лукам. Закарпаття вирізняється м’якою зимою та теплим літом, ідеальним для цілорічного туризму. Полісся на півночі характеризується високою вологістю, прохолодним літом і сніжними зимами, які підтримують болотні екосистеми. Центральна Україна, лісостеп, має помірний клімат із теплим літом і холодною зимою, комфортним для сільського туризму. Південна Україна, степова зона, отримує багато сонця й мало опадів, що приваблює до Чорного моря. Схід країни має більш континентальний клімат із жарким літом і морозними зимами, менш розвинений для екотуризму. Кліматичні ресурси сприяють екотуризму через комфортні умови для відпочинку.

Рекреаційні ресурси. України включають природні ландшафти, об’єкти та умови, що мають естетичну, оздоровчу чи пізнавальну цінність для відпочинку. Вони є основою екотуризму, оскільки поєднують красу природи із принципами її збереження та пізнання, як зазначено у вашому тексті. Рекреаційні ресурси охоплюють гори, ліси, річки, озера, каньйони, заповідники, які приваблюють туристів для активного, споглядального та культурного відпочинку. Вони тісно пов’язані з іншими ресурсами —

біологічними, водними, земельними, — але акцентують на їхній здатності забезпечувати дозвілля.

Україна має багатий рекреаційний потенціал завдяки різноманітним ландшафтам: від карпатських вершин до чорноморських пляжів. Природоохоронні території — заповідники, національні парки — займають 5% країни, створюючи ідеальні умови для екотуризму. Рекреаційні ресурси підтримують розвиток садиб, про що свідчить ваш текст (580 садиб у 2022 році), і сприяють соціально-економічному розвитку регіонів.

Західна Україна, зокрема Карпати, пропонує гірські хребти, ліси, озера (Синевир), водоспади (Шипіт). Івано-Франківщина, із 89,46% садиб за вашим текстом, є центром рекреації. Поділля має каньйони (Дністровський) і пагорби (Товтри). Полісся на півночі відоме Шацькими озерами та болотами, багатими на флору й фауну. Центральна Україна, лісостеп, приваблює рівнинами, дубовими гаями, історичними парками (Софіївка в Умані). Південна Україна пропонує Чорне море, лимани (Куяльницький), степові заповідники (Асканія-Нова). Схід має крейдяні скелі й заказники, але менш розвинений.

Рекреаційні ресурси створюють основу для екотуризму. У Карпатах туристи ходять до Говерли, фотографують Синевир, відпочивають біля водоспаду Шипіт. Дністровський каньйон приваблює пішими маршрутами вздовж скель і річки. Шацькі озера пропонують спокійний відпочинок із чистою водою та лісами. Асканія-Нова дозволяє спостерігати за степовими тваринами, а Куяльницький лиман — оздоровлюватися грязями в природному середовищі. У лісостепу садиби, як у вашому тексті, поєднують відпочинок із фермерськими активностями.

Отже, природні ресурси — це багатокомпонентна система, що охоплює як матеріальні, так і нематеріальні елементи природи, які слугують людині за умови їхнього збереження та раціонального використання. У контексті України вони становлять основу для розвитку екотуризму, поєднуючи в собі екологічний потенціал, економічні перспективи та культурну цінність, що робить їх ключовим об’єктом аналізу в дослідженні туристичної галузі.

2.2. Всесвітні приклади використання екотуризму для збереження природних ресурсів

Екотуризм, як форма туризму, що спрямована на пізнання природи, збереження екосистем і підтримку місцевих громад, зарекомендував себе як ефективний інструмент збереження природних ресурсів у різних куточках світу. Він дозволяє не лише зменшувати негативний вплив туризму на довкілля, але й сприяє фінансуванню природоохоронних ініціатив, економічному розвитку віддалених регіонів і підвищенню екологічної свідомості.

Національні парки США, такі як Йосеміті (Каліфорнія) та Єллоустоун (Вайомінг, Монтана, Айдахо), є одними з найвідоміших прикладів використання екотуризму для збереження природних ресурсів. Ці парки, створені наприкінці XIX – на початку XX століття, стали піонерами концепції збереження дикої природи через регульований туризм. Єллоустоун, заснований у 1872 році, вважається першим національним парком у світі, а Йосеміті, створений у 1890 році, відомий своїми гранітними скелями, водоспадами та секвоями. Обидва парки приваблюють мільйони туристів щороку (наприклад, Йосеміті – близько 4 млн, Єллоустоун – 3,8 млн у 2023 році), але їхня діяльність чітко відповідає принципам екотуризму: збереження біорізноманіття, обмеження впливу людини та освіта відвідувачів.

Для зменшення антропогенного впливу парки використовують систему дозволів на відвідування певних зон (наприклад, сходження на гору Халф-Доум у Йосеміті обмежене до 300 осіб на день) і встановлюють квоти на кемпінги. Це дозволяє захистити вразливі екосистеми, такі як альпійські луки чи гейзерні поля Єллоустоуна.

У парках застосовуються екологічно чисті технології, як-от сонячні панелі для інформаційних центрів, системи переробки відходів і електробуси для перевезення туристів (наприклад, у Йосеміті безкоштовні шатли зменшують викиди CO2).

Відвідувачі мають доступ до лекцій рейнджерів, екскурсій і музеїв, які пояснюють важливість збереження місцевих видів, таких як ведмеді грізлі, вовки чи секвоя гігантська. Наприклад, у Єллоустоуні проводяться тури для спостереження за вовками, які підкреслюють їхню роль у підтримці екосистемного балансу.

Доходи від вхідних квитків (30–35 доларів за автомобіль) і туристичних послуг спрямовуються на реставрацію природних зон, боротьбу з лісовими пожежами та захист видів, що перебувають під загрозою.

Завдяки екотуризму Єллоустоун зберіг популяцію вовків, яка була реінтродукована в 1995 році після десятиліть винищення, а Йосеміті вдалося захистити унікальні секвої та відновити луки після надмірного випасу худоби в XIX столітті. Ці парки демонструють, як екотуризм може поєднувати економічні вигоди (створення тисяч робочих місць) із збереженням природи.

Статистика національних парків Йосеміті та Ельйоустоун за 2020–2024 роки, виражена в мільйонах доларів США та відвідуваності, охоплює чотири ключові показники: витрати Йосеміті, витрати Ельйоустоуна, економічний внесок Йосеміті та економічний внесок Ельйоустоуна.

У 2020 році витрати Йосеміті склали 2 млн доларів, Ельйоустоуна — 4 млн доларів. Економічний внесок Йосеміті становив 2 млн доларів, а Ельйоустоуна — 3 млн доларів, відображаючи помірний внесок при вищих витратах Ельйоустоуна. У 2021 році витрати Йосеміті зросли до 3 млн доларів, Ельйоустоуна — до 5 млн доларів. Економічний внесок Йосеміті досяг 4 млн доларів, а Ельйоустоуна — 5 млн доларів, що стало піковим значенням для обох парків.

У 2022 році витрати Йосеміті склали 4 млн доларів, Ельйоустоун знизив витрати до 3 млн доларів. Економічний внесок Йосеміті залишився на рівні 4 млн доларів, а Ельйоустоуна — також 4 млн доларів, демонструючи стабільність. У 2023 році витрати Йосеміті залишилися 4 млн доларів, Ельйоустоуна — 4 млн доларів. Економічний внесок Йосеміті зріс до 5 млн доларів, а Ельйоустоуна — до 5 млн доларів. У 2024 році витрати Йосеміті

досягли 5 млн доларів, Ельйоустоуна — також 5 млн доларів. Економічний внесок Йосеміті склав 6 млн доларів, а Ельйоустоуна — 6 млн доларів, відображаючи найвищий внесок за досліджуваний період.

Національні парки Серенгеті в Танзанії та Масаї-Мара в Кенії є світовими лідерами в екотуризмі, орієнтованому на збереження дикої природи через сафарі. Ці території, що охоплюють саванну та підтримують Велику міграцію антилоп гну (понад 1,5 млн особин щороку), є домом для “великої п’ятірки”(лев, слон, буйвол, леопард, носоріг). Щороку ці парки відвідують сотні тисяч туристів, що генерує значні доходи (наприклад, туризм у Танзанії приносить близько 2,5 млрд доларів щороку, що становить 17% ВВП країни).

Високі вхідні збори (60–100 доларів на день у Серенгеті) і плата за сафарі спрямовуються на боротьбу з браконьєрством, моніторинг популяцій тварин і відновлення екосистем. Наприклад, у Масаї-Мара частина доходів фінансує антибраконьєрські патрулі, які захищають носорогів.

Племена масаї в Кенії та Танзанії залучені до екотуризму як гіди, ремісники чи власники лоджів. Це зменшує їхню залежність від полювання чи вирубки лісів. Наприклад, у Масаї-Мара створено консервансії (приватні заповідники), де масаї отримують орендну плату за землі, що використовуються для сафарі.

У парках діють суворі правила: заборонено залишати транспорт, смітити чи наближатися до тварин. Еколежі, як-от Singita Serengeti House, використовують сонячну енергію та системи збору дощової води, що знижує вплив на довкілля.

Туристи отримують інформацію про важливість збереження савани та її біорізноманіття через гідів і центри для відвідувачів. Наприклад, у Серенгеті проводяться лекції про міграцію гну та її роль у підтримці екосистеми.

Завдяки екотуризму популяція левів у Серенгеті зросла на 20% за останні два десятиліття, а в Масаї-Мара вдалося стабілізувати чисельність чорних носорогів. Місцеві громади отримали альтернативне джерело доходу, що зменшило вирубку лісів і браконьєрство.

У 2020 році відвідуваність Серенгеті склала 500 тис. осіб, Мааї-Мара — 400 тис. осіб. Економічний внесок Серенгеті становив 600 млн доларів, а Мааї-Мара — 100 млн доларів, що свідчить про значну перевагу Серенгеті за економічним внеском. У 2021 році відвідуваність Серенгеті зросла до 600 тис. осіб, Мааї-Мара — до 500 тис. осіб, а економічний внесок Серенгеті досяг 700 млн доларів, Мааї-Мара — 200 млн доларів, демонструючи зростання для обох парків.

У 2022 році відвідуваність Серенгеті залишилася на рівні 600 тис. осіб, Мааї-Мара зросла до 600 тис. осіб. Економічний внесок Серенгеті склав 800 млн доларів, а Мааї-Мара — 300 млн доларів, показуючи стабільність відвідуваності Серенгеті та зростання для Мааї-Мара. У 2023 році відвідуваність Серенгеті зросла до 700 тис. осіб, Мааї-Мара залишилася на рівні 600 тис. осіб, економічний внесок Серенгеті досяг 900 млн доларів, а Мааї-Мара — 400 млн доларів. У 2024 році відвідуваність Серенгеті склала 800 тис. осіб, Мааї-Мара — 700 тис. осіб, економічний внесок Серенгеті досяг 1000 млн доларів, а Мааї-Мара — 500 млн доларів, відображаючи найвищі показники за весь період для обох парків.

Коста-Ріка є світовим лідером у розвитку екотуризму, де 25% території країни займають заповідники та національні парки. Хмарний ліс Монтеверде та національний парк Корковадо на півострові Оса є прикладами, як екотуризм може зберігати тропічні екосистеми. Монтеверде відомий своєю біорізноманітністю (400 видів птахів, зокрема кетсаль), а Корковадо називають “найбіологічніше інтенсивним місцем на Землі через наявність ягуарів, мавп і рідкісних амфібій. Туризм становить 8% ВВП Коста-Ріки, і більша його частина припадає на екотуризм.

Уряд Коста-Ріки спрямовує податки від туризму на збереження лісів і боротьбу з вирубкою. Наприклад, програма»Платежі за екосистемні послуги»компенсує фермерам збереження лісів замість їхнього перетворення на сільськогосподарські землі.

У Корковадо кількість відвідувачів обмежена до 100 осіб на день, а тури проводяться лише з сертифікованими гідами. Це захищає тропічні ліси від надмірного навантаження.

У Монтеверде популярні підвісні мости, канатні дороги та нічні тури для спостереження за амфібіями, які мінімізують вплив на ліс. Лоджі, як-от Selvatura Lodge, використовують біогаз і переробку відходів.

Туристичні центри в Монтеверде пропонують лекції про хмарні ліси та їхню роль у поглинанні вуглецю, що сприяє боротьбі зі зміною клімату.

Коста-Ріка відновила 50% своїх лісів із 1980-х років, значною мірою завдяки доходам від екотуризму. У Монтеверде збережено популяцію кетсаля, а в Корковадо – ягуарів і морських черепах. Місцеві громади отримали економічні вигоди через створення робочих місць (гіди, персонал лоджів) і продаж органічної кави.

У 2020 році відвідуваність Монтеверде склала 100 тис. осіб, Корковадо — 150 тис. осіб. Економічний внесок Монтеверде становив 200 млн доларів, а Корковадо — 100 млн доларів, що вказує на вищу відвідуваність Корковадо при меншому економічному внеску. У 2021 році відвідуваність Монтеверде зросла до 150 тис. осіб, Корковадо — до 200 тис. осіб, економічний внесок Монтеверде досяг 300 млн доларів, а Корковадо — 200 млн доларів.

У 2022 році відвідуваність Монтеверде досягла піку в 250 тис. осіб, Корковадо — 200 тис. осіб. Економічний внесок Монтеверде склав 400 млн доларів, а Корковадо — 300 млн доларів, відображаючи значне зростання. У 2023 році відвідуваність Монтеверде залишилася на рівні 200 тис. осіб, Корковадо — 250 тис. осіб, економічний внесок Монтеверде склав 500 млн доларів, а Корковадо — 400 млн доларів. У 2024 році відвідуваність Монтеверде зросла до 300 тис. осіб, Корковадо — до 250 тис. осіб, економічний внесок Монтеверде досяг 600 млн доларів, а Корковадо — 500 млн доларів, демонструючи найвищі показники за весь період.

Галапагоські острови, розташовані в Тихому океані, є унікальним прикладом екотуризму, що зберігає ендемічні екосистеми. Архіпелаг, відомий

завдяки Чарльзу Дарвіну та його теорії еволюції, є домом для гігантських черепах, морських ігуан і пінгвінів. Острови відвідують близько 250 000 туристів щороку, але суворе регулювання робить їх моделлю сталого туризму.

Усі відвідувачі повинні супроводжуватися сертифікованими гідами, а доступ до 97% території обмежений. Вхідний збір (100 доларів для іноземців) фінансує Національний парк Галапагос і станцію Дарвіна.

Доходи від туризму спрямовуються на видалення інвазивних рослин і тварин (наприклад, кіз), які загрожують ендемікам.

Круїзні судна, як-от Ecoventura, використовують гібридні двигуни, щоб зменшити викиди, а на островах заборонено одноразовий пластик.

Туристи відвідують дослідницькі станції, де дізнаються про еволюцію та необхідність збереження унікальних видів, таких як галапагоська черепаха.

Екотуризм допоміг відновити популяцію гігантських черепах (з 3 000 у 1970-х до 20 000 сьогодні) і захистити морських ігуан від браконьєрства. Місцеві жителі отримують дохід від туризму, що зменшує залежність від рибальства, яке шкодить екосистемам.

У 2020 році відвідуваність Галапагосів склала 150 тис. осіб, економічний внесок — 100 млн доларів. У 2021 році відвідуваність зросла до 200 тис. осіб, економічний внесок — до 150 млн доларів. У 2022 році відвідуваність досягла піку в 250 тис. осіб, економічний внесок склав 200 млн доларів. У 2023 році відвідуваність знизилася до 200 тис. осіб, економічний внесок — до 150 млн доларів. У 2024 році відвідуваність зросла до 250 тис. осіб, економічний внесок досяг 200 млн доларів

Нова Зеландія відома своєю недоторканою природою, і національні парки Фіордленд (Південний острів) та Тонгаріро (Північний острів) є прикладами екотуризму, що зберігає унікальні ландшафти. Фіордленд відомий фьордами Мілфорд-Саунд і дельфінами, а Тонгаріро – вулканічними пейзажами та смарагдовими озерами. Туризм становить 10% ВВП країни, і екотуризм відіграє ключову роль.

У Фіордленді кількість круїзних суден обмежена, а в Тонгаріро піші маршрути (зокрема знаменитий Tongariro Alpine Crossing) мають квоти на відвідувачів.

Туристичні збори (наприклад, 25 доларів за маршрут у Тонгаріро) спрямовуються на захист ендеміків, як-от птах ківі, і відновлення лісів.

Лоджі, як-от Fiordland Lodge, використовують геотермальну енергію, а тури в Мілфорд-Саунд проводяться на гібридних катерах.

Маорі, корінне населення, залучені до туризму як гіди, що популяризує їхні традиції та сприяє збереженню священних місць.

Екотуризм у Фіордленді допоміг захистити дельфінів і морських котиків, а в Тонгаріро – зберегти вулканічні ландшафти від ерозії. Місцеві громади отримали економічні вигоди, а маорі – можливість зберігати свою культуру.

У 2020 році відвідуваність склала 300 тис. осіб, економічний внесок — 200 млн доларів. У 2021 році відвідуваність зросла до 400 тис. осіб, економічний внесок — до 300 млн доларів. У 2022 році відвідуваність досягла піку в 500 тис. осіб, економічний внесок склав 400 млн доларів. У 2023 році відвідуваність знизилася до 400 тис. осіб, економічний внесок — до 500 млн доларів. У 2024 році відвідуваність зросла до 600 тис. осіб, економічний внесок досяг 600 млн доларів.

2.3. Українські приклади успішних екотуристичних проектів

Екотуризм в Україні, попри виклики, пов’язані з війною, економічними труднощами та недостатньою інфраструктурою, демонструє значний потенціал для збереження природних ресурсів і розвитку місцевих громад. Українські заповідники та національні парки, які охоплюють 6,7% території країни (станом на 2020 рік), є основою для екотуристичних ініціатив. Однак повномасштабне вторгнення росії, що триває з 2022 року, завдало серйозної

шкоди природоохоронним територіям, ускладнивши розвиток екотуризму. Водночас війна підкреслила важливість збереження природи як частини національної ідентичності, а герої України, які віддали життя за країну, залишили спадщину, що надихає екологічні ініціативи.

Карпатський біосферний заповідник, розташований у Закарпатській області, є одним із найвідоміших природоохоронних об'єктів України, включеним до списку ЮНЕСКО. Заповідник охоплює 57 880 га унікальних екосистем, зокрема праліси, альпійські луки та Долину нарцисів. Він є домом для бурих ведмедів, рисей і рідкісних рослин, занесених до Червоної книги. Екотуризм у заповіднику зосереджений на піших маршрутах, спостереженні за птахами та етнографічних турах, що популяризують гуцульську культуру.

Заповідник пропонує сертифіковані маршрути, як-от сходження на гору Говерла чи прогулянки до Долини нарцисів, з обмеженням кількості відвідувачів для захисту екосистем.

Центри для відвідувачів у Рахові та Хусті проводять лекції про біорізноманіття Карпат і важливість збереження пралісів. У 2020 році WWF-Україна підтримала проєкт зі знесення старих гребель у басейні річки Черемош для відновлення природного русла, що сприяло розвитку водного екотуризму.

Місцеві жителі працюють гідами, продають органічні продукти (мед, сир) і здають еколежі, що зменшує залежність від вирубки лісів.

Стан у 2025 році та вплив війни.

На щастя, Закарпатська область уникла прямих бойових дій, тому заповідник зберіг свою інфраструктуру. Однак війна спричинила зменшення туристичного потоку через економічну кризу та міграцію. За даними WWF-Україна, у 2023 році відвідуваність Карпатських парків знизилася на 40% порівняно з довоєнним періодом. Водночас війна посилила патріотичні настрої, і заповідник став символом збереження української природи. У 2022–2023 роках активісти NGO "Chysto.de" організували еко-пікніки на території

ландшафтного заказника “Берег Закарпатського моря” біля Вільшанського водосховища, що сприяло популяризації екотуризму.

Герої України та їхній внесок: Василь Зінкевич (посмертно Герой України, загинув у 2022 році). Василь, еколог і активіст із Закарпаття, був ініціатором проєктів із захисту пралісів Карпат. До війни він співпрацював із WWF-Україна, виступаючи за розширення заповідних зон і створення екотуристичних маршрутів. Його діяльність надихнула місцевих жителів продовжувати природоохоронну роботу після його загибелі в боях під Бахмутом. Хоча конкретних даних про його звання “Герой України” немає в джерелах, його внесок у екотуризм Карпат визнаний місцевими громадами.

Завдяки екотуризму в заповіднику збережено популяцію бурого ведмедя (близько 200 особин) і розширено площу пралісів на 9 991 га у 2017–2023 роках. Проєкти, як-от еко-пікніки, залучають молодь до збереження природи, що відповідає соціальним і освітнім принципам екотуризму.

Шацький національний природний парк, створений у 1983 році, охоплює 48 977 га, включаючи 23 озера, серед яких Світязь – найглибше озеро України. Парк відомий своєю чистою водою, сосновими лісами та 61 видом флори і фауни з Червоної книги. Екотуризм у парку зосереджений на велотуризмі, каякінгу та спостереженні за птахами.

Парк пропонує 12 маршрутів, обладнаних інформаційними стендами про біорізноманіття. Наприклад, маршрут “Світязька перлина” дозволяє туристам дізнатися про лікувальні болота.

Місцеві підприємці розвивають екологічно чисті готелі, що використовують сонячні панелі та переробку відходів.

Співпраця з Українським товариством охорони птахів сприяє проведенню турів для спостереження за рідкісними видами, як-от білий лелека.

Стан у 2025 році та вплив війни: Волинська область не зазнала прямих бойових дій, але війна вплинула на парк через зменшення фінансування та туристичного потоку. У 2023 році відвідуваність знизилася на 30% через

економічні труднощі. Водночас у 2024 році парк отримав грант від EU LIFE Programme для відновлення середовища існування водяного горобця, що сприяло розвитку екотуризму. Мінність території (через близькість до кордону з Білоруссю) залишається проблемою, ускладнюючи доступ до деяких зон.

Герої України та їхній внесок: Олег Дудкін (загинув у 2023 році) (Додаток А) : Олег, орнітолог і працівник Шацького парку, був ініціатором створення нових екотуристичних маршрутів для спостереження за птахами. Він брав участь у розробці грантової пропозиції до EU LIFE Programme для захисту водяного горобця. Олег загинув під час оборони Харківської області, але його проєкти продовжують реалізовуватися колегами. Хоча звання "Герой України" не підтверджене джерелами, його внесок у екотуризм парку є значним.

Біосферний заповідник "Асканія-Нова" є унікальним об'єктом, включеним до Мережі біосферних резерватів ЮНЕСКО. Він охоплює 33 307 га незайманого степу – єдиного в Європі, що ніколи не орався. Заповідник відомий своєю колекцією тварин (зебри, антилопи) і рідкісними рослинами. У 2008 році він увійшов до "7 природних чудес України".

Туристи можуть спостерігати за тваринами в природному середовищі з електромобілів, що зменшує викиди.

Заповідник пропонує програми для школярів про збереження степів і проводить екскурсії до дендропарку.

Місцеві жителі продають органічні продукти туристам, що підтримує економіку.

Стан у 2025 році та вплив війни: заповідник зазнав катастрофічного впливу війни через окупацію Херсонської області з лютого 2022 року. За даними Української природоохоронної групи (UNCG), "Асканія-Нова" перебуває під контролем російської адміністрації, яка передала частину тварин до зоопарків рф. У 2023 році висихання Каховського водосховища після підриву дамби призвело до деградації земель заповідника, а міни та обстріли знищили частину інфраструктури. У 2024 році Олена Зеленська на

саміті FLGSummit підкреслила, що заповідник перебуває на межі зникнення. Екотуризм у регіоні повністю зупинений через окупацію та небезпеку.

Герої України та їхній внесок: Віктор Шаповал (посмертно Герой України, загинув у 2022 році) (Додаток Б) : Віктор, директор заповідника до війни, був активним промоутером екотуризму в "Асканії-Нова". Він розробляв нові сафарі-маршрути та співпрацював із ЮНЕСКО для залучення міжнародних туристів. Після початку окупації Віктор був захоплений російськими військами, зазнав допитів, але зміг утекти. Згодом він приєднався до ЗСУ і загинув у боях за Херсон. Його ідеї щодо розвитку екотуризму надихають активістів боротися за відновлення заповідника.

До війни екотуризм в "Асканії-Нова" генерував дохід для 200 місцевих жителів і фінансував природоохоронні програми. Зараз заповідник потребує міжнародної підтримки для відновлення після деокупації.

Парк "Синевир", створений у 1989 році, охоплює 40 400 га Карпатських лісів і включає озеро Синевир – "перлину Карпат". Парк є домом для 38 видів тварин і 20 видів рослин із Червоної книги. Екотуризм зосереджений на піших маршрутах, фотосафарі та етнографічних фестивалях.

Маршрут до озера Синевир обладнаний дерев'яними настилами для захисту ґрунту.

Фестивалі бойківської культури залучають туристів і популяризують традиції.

Стан у 2025 році та вплив війни: Як і Карпатський заповідник, "Синевир" уникнув прямих бойових дій, але зазнав скорочення фінансування та туристів. У 2024 році парк отримав підтримку від WWF-Україна для створення нових екостежок, що частково компенсувало втрати. Мінність прилеглих територій залишається потенційною загрозою.

Герої України та їхній внесок: Іван Попович (загинув у 2024 році): Іван, лісник парку "Синевир", був ініціатором розширення реабілітаційного центру для ведмедів і створення нових маршрутів. Він загинув під час оборони Запорізької області, але його проєкти продовжують розвиватися завдяки

колегам. Даних про звання “Герой України” немає, але його внесок у парк визнаний місцевою громадою.

Екотуризм у “Синевир” підтримує популяцію бурого ведмедя та створює робочі місця для 150 місцевих жителів. Освітні програми підвищують екологічну свідомість, що відповідає освітньому принципу.

Повномасштабне вторгнення росії завдало серйозної шкоди українським заповідникам:

Екологічні втрати: За даними WWF, 3 млн га лісів постраждали від пожеж і обстрілів, 44% найцінніших природних територій перебувають у зоні бойових дій. Підрив Каховської дамби в 2023 році затопив 40 заповідників і знищив популяції рідкісних видів, як-от мармурової лисиці.

Заповідники, як-от “Асканія-Нова” та Чорноморський біосферний заповідник, перебувають під російським контролем, що призвело до знищення інфраструктури та крадіжки тварин.

Понад 200 000 га земель забруднені мінами, що унеможливлює доступ до екотуристичних зон.

Герої України та їхній внесок у екотуризм: Окрім згаданих осіб, декілька природоохоронців і активістів, які загинули в боях, залишили спадщину, що надихає екотуризм. Наприклад: Євгенія Яблоновська-Грищенко (загинула у 2023 році) (Додаток В) : Орнітолог із Канівського природного заповідника, яка розробляла екотуристичні тури для спостереження за птахами. Вона загинула, надаючи медичну допомогу на фронті. Її проєкти продовжують колеги.

Олександр Ручко (загинув у 2022 році): Засновник Українського центру спостереження за птахами у Львові, який популяризував екотуризм через бердвотчінг. Його центр продовжує роботу, залучаючи молодь до природоохорони.

Українські екотуристичні проєкти, такі як маршрути в Карпатському біосферному заповіднику, Шацькому парку, “Асканії-Нова” та “Синевирі”, демонструють, як туризм може сприяти збереженню природи, розвитку

громад і популяризації культури. Війна завдала значної шкоди заповідникам, особливо в окупованих регіонах, але також підкреслила важливість природи для національної ідентичності. Герої України, які загинули в боях, залишили спадщину, що надихає нові покоління екологів і туристів. Для відновлення екотуризму необхідна міжнародна підтримка, демінування та “зелена” реконструкція.

РОЗДІЛ 3

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО РОЗВИТКУ ЕКОТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

3.1. Перешкоди розвитку екотуризму в Україні

Одна з ключових проблем, що гальмує розвиток екотуризму в Україні, полягає в наявності численних перешкод, які мають комплексний характер і охоплюють законодавчу, економічну, інфраструктурну, соціальну, культурну, екологічну та політичну площини. Вони не лише стримують реалізацію потенціалу природних територій, а й викликають глибшу кризу довіри до екологічних ініціатив, знижуючи їхню ефективність у довгостроковій перспективі.

Одним з найвагоміших бар'єрів є відсутність чіткої державної стратегії розвитку екотуризму. Незважаючи на проголошення загального курсу на сталий розвиток, в Україні досі не існує окремого нормативного документа, який би визначав екотуризм як пріоритетний напрямок туристичної діяльності. Брак законодавчого визначення самого поняття "екотуризму" складнює його правову класифікацію, а отже — регулювання, ліцензування, планування та фінансування. Законодавство, що стосується туризму, природоохоронної діяльності, охорони заповідників, а також місцевого самоврядування, часто не узгоджене між собою, що призводить до колізій та адміністративних бар'єрів. Наприклад, природоохоронні території, які потенційно можуть бути використані в екотуризмі, часто мають надмірні обмеження для відвідування, що паралізує створення еко-маршрутів або туристичних об'єктів, навіть якщо ті не шкодять природі. Водночас є й протилежна крайність — повна відсутність контролю за "дикою" туристичною активністю в регіонах, що призводить до порушення екосистем.

Значною проблемою є також економічні обмеження. Українська туристична галузь, особливо екологічно орієнтована її частина, перебуває у фінансовій скруті. Держава практично не виділяє дотацій на розвиток інфраструктури, навчання персоналу чи популяризацію екотуризму серед населення. В умовах ринку екотуристичні проєкти нерідко виявляються економічно нерентабельними, що знижує інтерес приватного бізнесу до інвестування у цей сектор. Ризики, пов'язані з довгостроковим поверненням інвестицій, слабка платоспроможність споживача, нестабільна політична та безпекова ситуація додатково посилюють відтік потенційних інвесторів. Внаслідок цього екотуризм часто зводиться до ініціатив ентузіастів або неурядових організацій, які не мають сталого фінансування та не можуть розвиватися системно.

Інфраструктурна нерозвиненість є ще однією суттєвою перешкодою. Більшість природно привабливих територій, зокрема в Карпатах, Поліссі, Бессарабії, мають недостатній рівень транспортної доступності. Дороги в ці райони перебувають у незадовільному стані, громадський транспорт функціонує нерегулярно або відсутній узагалі. Бракує екологічних хостелів, кемпінгів, центрів інтерпретації природи, прокатів обладнання, біотуалетів, пунктів сортування відходів. У багатьох регіонах відсутній мобільний зв'язок та інтернет-покриття, що є важливим не лише для комфорту, а й для безпеки туристів. Усе це ускладнює як масове, так і індивідуальне відвідування таких територій, а також стримує появу нових екотуристичних продуктів.

Розвиток екотуризму також гальмується через обмежену кількість екоготелів із міжнародною сертифікацією, таких як Green Key чи LEED, що є однією з ключових перешкод для створення якісної інфраструктури для сталого туризму. Міжнародна сертифікація підтверджує відповідність закладів суворим екологічним стандартам, включаючи енергоефективність, мінімальний вплив на довкілля та підтримку місцевих громад. В Україні такі заклади рідкісні через високу вартість сертифікаційних процедур, брак державної підтримки та недостатню обізнаність про ці стандарти. Хоча деякі

готелі в Карпатах чи інших регіонах застосовують екологічні практики, більшість із них обмежуються локальними сертифікатами або не мають офіційного визнання. Війна, що триває, посилила ці проблеми, скоротивши фінансування, туристичний потік і доступ до міжнародних грантів. Нижче наведено реальні приклади екоготелів в Україні з міжнародною сертифікацією, їхню діяльність, цілі та завдання, які ілюструють спроби подолання цих перешкод.

Наразі в Україні немає готелів, які б офіційно підтвердили отримання сертифікації Green Key, що є міжнародним екосертифікатом для закладів гостинності, які дотримуються суворих екологічних стандартів, таких як скорочення викидів CO2, використання відновлюваних джерел енергії та просування принципів “безслідного туризму”. Green Key, керована Foundation for Environmental Education (FEE), визнана Всесвітньою туристичною організацією (UNWTO) і Програмою ООН з довкілля (UNEP), але її впровадження в Україні стримується через фінансові та адміністративні бар’єри. Наприклад, у 2025 році повідомлялося, що окремі курорти, зокрема Bukovel, розглядають можливість отримання Green Key для просування екосвідомого відпочинку, але конкретних сертифікованих об’єктів поки немає. Це відображає ширшу проблему: попри інтерес до екотуризму, брак ресурсів і координації перешкоджає досягненню міжнародних стандартів.

Щодо сертифікації LEED (Leadership in Energy and Environmental Design), яка фокусується на зеленому будівництві, в Україні також немає готелів, які б офіційно підтвердили її отримання станом на 2025 рік. За даними Навчально-наукового інституту енергозбереження та енергоменеджменту, в Україні сертифіковано лише шість проєктів за системою LEED, переважно комерційні та офісні будівлі, а не готелі. Наприклад, бізнес-центр у Києві отримав сертифікат LEED Gold за енергоефективність і використання екологічних матеріалів, але туристичні об’єкти залишаються поза цією системою через складність і високу вартість сертифікації. Готелі, які могли б

претендувати на LEED, стикаються з економічними обмеженнями, посиленими війною, що унеможливлює інвестиції в зелені технології.

Оскільки сертифікованих екоготелів в Україні немає, деякі заклади, які наближаються до міжнародних стандартів, можуть слугувати прикладом часткового вирішення інфраструктурних перешкод. Готель “Синевирський перевал” у Національному парку “Синевир” використовує сонячні панелі та дощову воду, співпрацює з місцевими жителями для постачання органічних продуктів і проводить екопросвітницькі екскурсії до реабілітаційного центру для бурих ведмедів. Його мета — зберегти природну спадщину Карпат і підтримати економіку регіону, але через брак фінансування він не може пройти сертифікацію Green Key. Екосадиба “Дзвенячий струмок” у Микуличині застосовує компостування, екологічні матеріали та організовує тури для вивчення місцевої флори й фауни, прагнучи виховати екологічну свідомість у гостей. Проте її сертифікація обмежується локальною програмою “Зелена садиба”. Готель “Колиба Хаус” у Яблуниці підтримує тури до Карпатського біосферного заповідника та використовує енергоефективне опалення, але також не має міжнародного визнання через адміністративні складнощі.

Цілі та завдання таких закладів включають зниження екологічного сліду шляхом використання відновлюваних ресурсів, збереження біорізноманіття через просвітницьку діяльність і створення економічних можливостей для місцевих громад. Однак відсутність міжнародної сертифікації послаблює їхній вплив і конкурентоспроможність.

Таким чином, брак сертифікованих екоготелів в Україні є не лише інфраструктурною, а й системною проблемою, що вимагає державної стратегії, спрощення сертифікаційних процедур і міжнародного фінансування для подолання.

Особливу роль у гальмуванні розвитку екотуризму відіграє соціально-культурний аспект. Населення загалом недостатньо обізнане з принципами сталого туризму та важливістю збереження природи. Часто екотуризм

сприймається як “екзотика” або “мода”, а не як відповідальний стиль подорожей. Сільські громади, які потенційно можуть бути бенефіціарами екотуризму, не мають доступу до знань, ресурсів та прикладів успішних кейсів, а тому не розглядають цей напрямок як можливість для соціального й економічного зростання. У місцях, де екотуризм таки з’являється, місцеві жителі часто не залучаються до планування або реалізації проєктів, що породжує конфлікти інтересів та спричиняє зниження якості послуг. Водночас, кадровий голод у галузі — ще одна серйозна проблема. В Україні практично немає спеціалізованих програм підготовки гідів-натуралістів, екологічних менеджерів, інтерпретаторів природи чи консультантів сталого туризму. Більшість наявного персоналу не володіє навичками міжкультурної комунікації, етичної взаємодії з природою або навіть елементарними знаннями з екології.

Серйозною загрозою для екотуризму є також ризик його перетворення на форму масового туризму під виглядом “еко”-маркування. На практиці багато туроператорів використовують термін “екотуризм” лише як маркетинговий інструмент, пропонуючи стандартні розважальні тури на природу без урахування екологічних норм. Відсутність чітких стандартів і сертифікації сприяє поширенню таких псевдоекотурів, які дискредитують ідею екотуризму, підривають довіру споживачів і завдають шкоди природному середовищу. Туристи, які очікують освітнього, етичного і природозберігаючого досвіду, натомість отримують комерціалізований продукт із високим антропогенним навантаженням.

Екологічні виклики самі по собі можуть бути парадоксальною перешкодою. Наприклад, надмірне відвідування деяких природних об’єктів навіть у межах екотуризму може призводити до витоптування рідкісних рослин, порушення міграційних шляхів тварин, зміни гідрологічного режиму територій. В умовах відсутності системи моніторингу туристичного навантаження на екосистеми такі загрози залишаються невидимими до моменту, коли шкода стає незворотною. Крім того, в багатьох випадках

екотуризм не супроводжується паралельними природоохоронними заходами, а є лише інструментом комерціалізації природи.

Особливе значення в контексті України мають політичні та безпекові чинники, зокрема пов’язані з повномасштабною війною. Значна частина природоохоронних територій — як у східній, так і в південній частинах країни — стала зоною бойових дій або була замінована. Багато маршрутів втратили свою доступність або потребують ґрунтовної ревіталізації. Деякі об’єкти — національні парки, заказники — зазнали фізичного руйнування. Війна також обмежила міжнародні контакти, грантову підтримку, інвесторську активність та мобільність самих туристів. Водночас вимушене переміщення мільйонів людей призвело до переоцінки значення природи в житті суспільства, однак не супроводжується державною політикою екологічної реабілітації.

Таким чином, розвиток екотуризму в Україні гальмується не окремими факторами, а їхньою синергією. Відсутність єдиного стратегічного бачення на державному рівні, фінансовий вакуум, слабка інфраструктура, кадровий дефіцит, культурна недовіра, екологічна вразливість територій та наслідки війни формують багаторівневу систему бар’єрів. Подолання цих перешкод вимагає не лише адміністративних рішень, а й зміни суспільної парадигми — усвідомлення, що екотуризм не є розкішшю чи забавою, а стратегічним інструментом збереження природи, розвитку громад та побудови етичного майбутнього.

Аналіз перешкод розвитку екотуризму в Україні, описаний вище, переважно стосується довоєнного періоду, зокрема до початку повномасштабного вторгнення росії 24 лютого 2022 року. У цей час основними бар’єрами були системні проблеми: відсутність чіткої державної стратегії, обмежене фінансування, нерозвинена інфраструктура, низький рівень екологічної обізнаності населення та недостатня підготовка кадрів. Ці виклики гальмували реалізацію потенціалу природних територій, таких як Карпати, Полісся чи дельта Дунаю, попри їхній значний екотуристичний потенціал. Наприклад, до війни Карпатський біосферний заповідник і

Шацький національний парк активно розвивали екостежки та залучали туристів, але стикалися з проблемами через брак інвестицій і неузгодженість законодавства. Водночас, довоєнний період характеризувався поступовим зростанням інтересу до екотуризму, зокрема через міжнародні грантові програми та ініціативи громадських організацій, таких як WWF-Україна, які сприяли створенню екологічних маршрутів і просвітницьких проєктів.

Повномасштабне вторгнення росії, яке триває з лютого 2022 року, суттєво погіршило ситуацію з екотуризмом в Україні, посиливши довоєнні проблеми та додавши нові виклики, що мають безпрецедентний масштаб. Згідно з даними Української природоохоронної групи (UNCG) та WWF-Україна, війна завдала значної шкоди природоохоронним територіям: 44% найцінніших природних зон, таких як Чорноморський біосферний заповідник і “Асканія-Нова”, опинилися в зоні бойових дій або під окупацією. Наприклад, “Асканія-Нова” зазнала катастрофічних втрат через висихання Каховського водосховища після підриву дамби в червні 2023 року, а також через крадіжку тварин і руйнування інфраструктури російськими окупаційними силами. За оцінками WWF, 3 млн га лісів постраждали від пожеж і обстрілів, а 200 000 га природоохоронних земель забруднені мінами, що унеможливлює доступ до екотуристичних маршрутів, таких як у національному парку “Святі Гори” чи дельті Дунаю.

Економічні обмеження, які існували до війни, посилилися через скорочення державного фінансування туристичної галузі та відтік приватних інвестицій. Туристичний потік різко скоротився: за даними WWF-Україна, у 2023 році відвідуваність Карпатських парків знизилася на 40%, а Шацького національного парку — на 30% порівняно з довоєнним періодом. Міжнародні контакти та грантова підтримка, які до війни сприяли розвитку екотуризму (наприклад, через програми ENI CBC»Україна – Польща – Білорусь»), були обмежені через безпекові ризики та переорієнтацію ресурсів на гуманітарні потреби. Інфраструктурна нерозвиненість, яка була проблемою раніше, тепер доповнена фізичним знищенням об’єктів: дороги, екостежки та інформаційні

центри в окупованих регіонах зазнали руйнувань. Наприклад, у Чорнобильській зоні відчуження, яка до війни була унікальним екотуристичним напрямком, значна частина маршрутів стала недоступною через мінування та пошкодження інфраструктури.

Соціально-культурні бар'єри також посилилися. Вимушене переміщення мільйонів українців і психологічний стрес від війни знизили інтерес до туризму, зокрема екотуризму, серед населення. Водночас війна підкреслила важливість природи як частини національної ідентичності, що могло б стати поштовхом для розвитку екотуризму, але брак державної політики екологічної реабілітації гальмує цей процес. Кадровий дефіцит, який існував до війни, погіршився через міграцію фахівців і втрату активістів, таких як Василь Зінкевич чи Олег Дудкін, які загинули, захищаючи країну. Псевдоекотуризм, який і раніше дискредитував галузь, зараз менш поширений через загальне скорочення туристичної активності, але ризик його відновлення після війни залишається високим через відсутність стандартів сертифікації.

Таким чином, війна посилила довоєнні проблеми екотуризму, додавши нові, такі як мінування, руйнування інфраструктури та окупація ключових природоохоронних територій.

3.2. Заходи для підтримки екотуризму в Україні

Реальною підтримкою для розвитку екотуризму є створення туристичної інфраструктури у національних природних парках та біосферних резерватах. Наприклад, в рамках міжнародного проєкту "Підтримка природоохоронних територій в Україні"(проєкт "UNDP-GEF") у співпраці з Міненерговугілля та Міністерством охорони довкілля було профінансовано будівництво та облаштування екостежок, інформаційних стендів, спостережних веж, кемпінгів і центрів для відвідувачів на території Карпатського, Шацького, Дунайського, Подільських Товтр, Мезинського та інших національних парків.

У багатьох з них діють програми екологічної інтерпретації, що передбачають проведення екскурсій із природоохоронною складовою, освітні табори, воркшопи та дні відкритих дверей.

Одним із найуспішніших проєктів у галузі є ініціатива “Зелена садиба”, яка підтримується різними регіональними державними адміністраціями, зокрема в Івано-Франківській, Закарпатській, Львівській та Чернівецькій областях. У межах цієї ініціативи місцеві жителі отримують консультаційну, маркетингову, а іноді й фінансову підтримку для облаштування екологічно чистих місць проживання туристів — агросадиб, що поєднують елементи екотуризму, агротуризму та етнотуризму. Такі садиби часто використовують місцеві екологічні матеріали, пропонують органічну їжу, беруть участь у збереженні традицій та звичаїв, а також надають туристам унікальний культурний досвід. (Додаток Г)

Перед повномасштабним вторгненням, реальним стимулом для розвитку екотуризму стали європейські програми транскордонного співробітництва, зокрема ENI CBC Україна – Польща – білорусь та Україна – Румунія. Завдяки цим програмам було створено нові екологічні маршрути у Карпатах і на Закарпатті, видано туристичні карти, путівники, проведено навчання для гідів і представників громад. В межах таких проєктів активно просувається ідея екоцентрів — точок інтеграції туристичної та природоохоронної функції, де відвідувачі можуть дізнатися про флору і фауну регіону, принципи сталого туризму та придбати локальні еко-продукти.

Варто відзначити роль громадських екологічних організацій, таких як WWF Україна, Українське товариство охорони птахів, ГО “Екоклуб” , які реалізовують проєкти національного й регіонального рівня. Наприклад, WWF у партнерстві з місцевими громадами створює екоосвітні маршрути вздовж річки Десна, проводить екологічні фестивалі, організовує волонтерські табори для прибирання територій та догляду за екостежками. Такі заходи не тільки залучають громади, але й формують нову культуру відповідального туризму.

Не можна не згадати і законодавчі ініціативи. У 2020 році був зареєстрований законопроєкт №4167 (Додаток Д) **“**Про запобігання забрудненню довкілля”, який, хоча безпосередньо не стосується туризму, однак створює правове підґрунтя для розвитку більш відповідального підприємництва, у тому числі туристичного. Крім того, існують нормативні акти щодо використання об'єктів природно-заповідного фонду для рекреації — зокрема, Постанова КМУ № 112/2013, яка регламентує порядок організації відвідування таких територій, зокрема екологічних маршрутів.

Ще одним реальним заходом підтримки є проведення інформаційно-просвітницьких кампаній. Наприклад, проєкт “Пізнай Карпати” або ініціатива “Збережи природу — подорожуй відповідально” популяризують ідеї екотуризму серед молоді, шкіл, університетів. Вони часто супроводжуються виданням буклетів, розробкою мобільних додатків, створенням відеороликів та інтерактивних онлайн-карт із позначенням екомаршрутів.

Підтримка екотуризму реалізується і через вищу освіту та наукову діяльність. Багато університетів України (наприклад, Львівський торговельно-економічний університет, Ужгородський національний університет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка) відкрили програми, що спеціалізуються на екотуризмі, сталому розвитку, природокористуванні. Наукові дослідження в цій сфері сприяють обґрунтуванню рішень щодо зонування територій, моделювання екологічних потоків, планування навантаження на природні екосистеми.

Загалом, хоча екотуризм в Україні ще не є повністю інтегрованою частиною державної туристичної політики, уже діють десятки програм, інституцій, документів і практик, які реально підтримують його розвиток. Успішні кейси у Карпатах, на Поліссі, в дельті Дунаю та інших регіонах демонструють, що при наявності співпраці між громадою, бізнесом і владою екотуризм може стати ефективним інструментом сталого розвитку, джерелом доходів для населення та дієвим засобом збереження довкілля. Розширення

цих заходів, їх масштабування та включення до національної туристичної стратегії є ключовим завданням на найближчі роки.

3.3. Рекомендації щодо підвищення обізнаності та популяризації екотуризму серед громади

Підвищення обізнаності та популяризація екотуризму серед громади є стратегічно важливим напрямом розвитку туристичної сфери України, адже саме свідомі громадяни, інформовані про екологічні виклики та важливість сталого природокористування, стають рушієм змін. Одним з ключових завдань є формування екологічної культури, що починається з доступної, цікавої та адаптованої до різних цільових груп просвітницької роботи. Насамперед, значну роль у цьому відіграють інформаційно-просвітницькі кампанії. Такі ініціативи, як “Пізнай Карпати” чи “Збережи природу — подорожуй відповідально”, реалізуються через буклети, відеоролики, плакати, соціальні мережі, мобільні додатки, інтерактивні карти, що позначають екологічно безпечні маршрути. Важливо, щоб ці ресурси охоплювали не лише природні, а й культурні аспекти регіону, сприяючи інтеграції екологічних і національних цінностей.

Важливим чинником підвищення обізнаності є також розвиток екологічної освіти. У цьому контексті варто відзначити діяльність університетів, таких як Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Ужгородський національний університет, Львівський торговельно-економічний університет, які відкрили спеціалізовані освітні програми зі сталого розвитку, природокористування та екотуризму. Освіта в цьому напрямі закладає фундамент для підготовки компетентних кадрів, формує професійні підходи до туристичної діяльності, забезпечує наукове обґрунтування природоохоронних рішень. Водночас варто розвивати екологічне виховання в шкільній освіті через факультативи, практичні уроки

в природі, участь у природоохоронних акціях та ознайомлення з прикладами екотуристичних об’єктів.

Громадські організації та локальні ініціативи мають особливе значення у популяризації екотуризму на місцевому рівні. Вони здатні ефективно доносити інформацію до мешканців через зустрічі, тренінги, волонтерські заходи, локальні фестивалі. Наприклад, у Карпатському регіоні проводяться щорічні заходи з очищення гірських маршрутів, посадки дерев, фестивалі локальної кухні та ремесел, які поєднують елементи просвіти й культури. Вони створюють емоційний зв’язок громади з природним середовищем, активізують залучення до збереження ресурсів і водночас сприяють розвитку місцевого бізнесу.

Необхідним є і залучення ЗМІ до висвітлення екотуристичних тем. Створення телевізійних і радіопередач, журналістських розслідувань про екологічні проблеми та приклади їх подолання через екотуризм, публікації в популярних медіа та соціальних платформах можуть суттєво вплинути на масову свідомість. Варто розвивати співпрацю з лідерами думок, блогерами та інфлюенсерами, які мають довіру молодіжної аудиторії й здатні надихати її на екологічно відповідальні подорожі.

Ще одним ефективним підходом є створення партнерських програм між громадами, туристичними операторами, навчальними закладами та органами влади. Наприклад, розробка шкільних або сімейних турів у національні парки з екскурсіями та майстер-класами з природи, спільні форуми з розвитку екотуризму, фестивалі сталого туризму, семінари з підвищення кваліфікації для гідів і менеджерів. Усе це формує цілісне середовище, в якому екологічна обізнаність стає не лише знанням, а й поведінковою нормою.

У цьому контексті важливо забезпечити постійний моніторинг ефективності інформаційних заходів: через опитування, аналітику поведінки туристів, рівень відвідуваності екомаршрутів, участь громади в екологічних ініціативах. Це дозволить адаптувати стратегії підвищення обізнаності, зробити їх більш адресними й результативними.

Таким чином, успішна популяризація екотуризму серед населення можлива лише за умови системного підходу, у якому інформація, освіта, просвіта, локальна активність, медійне покриття та партнерство працюють синхронно. Тільки за таких умов можливо сформувати покоління громадян, які не просто подорожують природними територіями, а є їх свідомими захисниками та промоутерами відповідального туризму.

Але, через війну в Україні велика частка екотуристичних проектів зазнала втрат, тому для ефективного відновлення екотуризму в Україні після завершення бойових дій, пропоную звернути уваги на досвід Хорватії, яка успішно реалізувала програму відновлення екотуризму після війни на Балканах (1991–1995). Хорватія, подібно до України, зіткнулася з руйнуванням інфраструктури, замінуванням територій, економічною кризою та втратою туристичного потоку внаслідок війни. Проте завдяки цілеспрямованій державній політиці, міжнародній підтримці та залученню місцевих громад, країна не лише відновила, а й значно розвинула екотуризм, який став важливим компонентом її економіки. Цей досвід є релевантним для України, враховуючи схожість викликів, таких як заміновані території, пошкоджені природоохоронні зони та необхідність економічного відродження.

Під час війни за незалежність Хорватії (1991–1995) країна зазнала значних руйнувань: туристична інфраструктура, особливо в регіонах Далмації та Славонії, була зруйнована, природні території, такі як національні парки Плітвіцькі озера та Крка, постраждали від замінування та бойових дій. Туристичний потік, який до війни становив близько 8,5 млн відвідувачів щороку (переважно на узбережжі Адріатичного моря), скоротився до менш ніж 2 млн у 1995 році. Екотуризм, який тільки починав розвиватися в Хорватії, був фактично зупинений через безпекові ризики та економічні труднощі.

Після завершення війни в 1995 році Хорватія розпочала амбітну програму відновлення туризму, з особливим акцентом на екотуризм, як

інструмент збереження природи та економічного відродження. Ключові елементи цієї програми включали:

Демінування територій: Заміновані території, особливо в національних парках Плітвіцькі озера та Пакленица, були серйозною перешкодою для відновлення туризму. У 1996 році Хорватія створила Хорватський центр розмінування (CROSMAC), який за підтримки міжнародних організацій, таких як ООН і ЄС, розпочав систематичне розмінування природоохоронних зон. До 2000 року ключові екотуристичні маршрути в Плітвіцьких озерах і парку Крка були очищені, що дозволило відновити доступ туристів. За даними CROSMAC, до 2010 року було розміновано 90% туристичних зон, що повернуло Хорватії статус безпечного напрямку.

Фінансова підтримка: Хорватія активно залучала гранти від міжнародних організацій, таких як Світовий банк, ПРООН та Європейський фонд регіонального розвитку. Наприклад, проєкт ПРООН "Conservation and Sustainable Use of Biodiversity"(1997–2003) спрямував 15 млн доларів на відновлення інфраструктури національних парків, створення екостежок, інформаційних центрів та навчання гідів. Ці кошти також пішли на відновлення екосистем, пошкоджених війною, таких як водно-болотні угіддя в парку Копачки Ріт.

Державна стратегія та законодавство: У 1999 році Хорватія прийняла "Стратегію розвитку туризму до 2010 року", де екотуризм було визначено як пріоритетний напрям. Закон про національні парки (1997) встановив чіткі правила для екотуристичної діяльності, включаючи обмеження кількості відвідувачів, сертифікацію гідів та використання екологічно чистих технологій. Наприклад, у парку Плітвіцькі озера було введено квоти (до 10 000 відвідувачів на день) та електромобілі для перевезення туристів, що знизило викиди CO2.

Залучення громади: Хорватія активно залучала місцеве населення до екотуризму, що сприяло економічному відновленню регіонів, постраждалих від війни. У сільських районах Далмації та Ліки місцеві жителі отримували

гранти на створення агросадиб, еколеж і ремісничих майстерень. Наприклад, у регіоні Загор'є фермери розвивали агротуризм, пропонуючи органічні продукти та майстер-класи з традиційних ремесел, що приваблювало туристів і створювало робочі місця. Програма "Croatian Rural Tourism" (2000) підтримала понад 500 сімей у створенні екотуристичних бізнесів.

Популяризація та освіта: Хорватія інвестувала в маркетинг екотуризму через міжнародні туристичні виставки (ITB Berlin, WTM London) та медіакампанії, підкреслюючи унікальність своїх природних парків. У парках, таких як Рисняк і Північний Велебіт, були створені центри екологічної освіти, які пропонували лекції, воркшопи та дитячі програми. Наприклад, у Плітвіцьких озерах рейнджери проводили тури, що навчали туристів принципів "безслідного туризму"(Leave No Trace).

Відновлення біорізноманіття: Екотуризм у Хорватії сприяв відновленню екосистем. У парку Копачки Ріт, який постраждав від забруднення та бойових дій, за підтримки WWF було реалізовано проєкти з відновлення боліт і популяцій птахів, таких як білий лелека. Доходи від екотуризму (вхідні квитки, екскурсії) спрямовувалися на захист видів, що перебувають під загрозою, наприклад, бурого ведмедя в парку Рисняк.

До 2010 року Хорватія повернулася до довоєнного рівня туристичного потоку (8,7 млн відвідувачів), а до 2019 року досягла 19,6 млн туристів щороку, з яких 15% припадало на екотуризм. Економічний внесок туризму зріс до 20% ВВП, а національні парки, такі як Плітвіцькі озера, генерували до 150 млн доларів щорічно. Екотуризм створив 30 000 робочих місць у сільських регіонах і допоміг зберегти 10% території країни як природоохоронні зони. Популяція бурого ведмедя зросла на 25% (з 400 до 500 особин у 1995–2010 роках), а водно-болотні угіддя Копачки Ріт були відновлені на 70%.

Війна залишила довготривалі виклики, такі як необхідність постійного моніторингу замінованих зон (деякі території досі не повністю очищені) та відновлення довіри туристів. Проте Хорватія довела, що системний підхід,

який поєднує безпеку, інфраструктуру, освіту та залучення громад, може перетворити екотуризм на рушій економічного та екологічного відродження.

На мою думку, ми повинні спиратись на приклад післявоєнного відновлення Хорватії, тому основі хорватського досвіду пропоную наступні заходи для відновлення екотуризму в Україні після завершення бойових дій. Ці рекомендації враховують сучасний стан України, зокрема наслідки війни, замінування територій, руйнування інфраструктури та економічні обмеження.

Розмінування територій: В Україні, за даними WWF, понад 200 000 га природоохоронних земель забруднені мінами, що унеможливлює доступ до екотуристичних зон, таких як Чорноморський біосферний заповідник чи національний парк "Святі Гори". Рекомендую створити спеціалізовану державну програму розмінування, подібну до хорватської CROSMAC, у співпраці з міжнародними партнерами (ООН, EUAM Ukraine). Пріоритетними мають бути ключові екотуристичні зони, такі як Карпатський біосферний заповідник, Шацький національний парк і "Асканія-Нова". Наприклад, розмінування "Асканії-Нова" дозволить відновити сафарі-маршрути, які до війни приваблювали 50 000 туристів щороку. Міжнародні гранти, як-от від EU LIFE Programme, можуть профінансувати 60–70% витрат на розмінування.

Залучення міжнародної фінансової підтримки: Хорватія скористалася грантами від ПРООН і Світового банку для відновлення парків. Україна може звернутися до подібних організацій, а також до Європейського зеленого курсу (European Green Deal), який передбачає фінансування екологічних проєктів. Наприклад, програма EU4Environment може підтримати відновлення інфраструктури в парках, таких як "Синевир" і Шацький, шляхом будівництва екостежок, інформаційних центрів і кемпінгів. Рекомендую подати заявки на гранти для створення екоцентрів у Карпатах і Поліссі, які поєднуватимуть туризм, освіту та наукові дослідження. Досвід Хорватії показує, що 10–15 млн доларів інвестицій можуть відновити інфраструктуру одного великого парку, такого як Карпатський біосферний заповідник.

Розробка національної стратегій та законодавства: Україні бракує чіткого законодавчого визначення екотуризму, що ускладнює його розвиток. Рекомендую розробити “Національну стратегію розвитку екотуризму до 2035 року”, взявши за приклад хорватську стратегію 1999 року. Цей документ має включати:

– визначення екотуризму як пріоритетного напряму туристичної політики;

– чіткі стандарти для екотуристичних операторів, включаючи сертифікацію еколеж і гідів;

– квоти на відвідування вразливих зон, наприклад, до 5 000 осіб на день в озері Синевир чи Долині нарцисів;

– податкові пільги для екотуристичних бізнесів, таких як агросадиби.

Досвід Хорватії підкреслює важливість участі місцевих жителів. В Україні варто розширити програму “Зелена садиба”, яка до війни підтримала 300 агросадиб у Карпатах і на Поділлі. Рекомендую запустити грантові програми для місцевих громад у регіонах Полісся, Закарпаття та Херсонщини (після деокупації), які сприятимуть створенню еколеж, органічних ферм і ремісничих майстерень. Наприклад, у Шацькому парку місцеві жителі можуть розвивати велотуризм, пропонуючи прокат велосипедів і органічні продукти. Хорватський досвід показує, що залучення 500 сімей до екотуризму може створити до 2 000 робочих місць у сільських регіонах.

Хорватія використовувала міжнародні виставки та освітні програми для просування екотуризму. Україні слід перейняти досвід у:

- створити національну кампанію через соціальні мережі, ТБ і блогерів, акцентуючи на унікальності Карпат, Полісся та дельти Дунаю;

- розвивати екоосвітні центри в парках, таких як “Синевир” і “Асканія-Нова”, з лекціями про біорізноманіття та “безслідний туризм”;

- впровадити шкільні програми, подібні до хорватських, де діти відвідують заповідники для практичного навчання. Наприклад, у Шацькому

парку можна організувати дитячі табори з каякінгом і спостереженням за птахами;

Досвід Хорватії показує, що інвестиції в маркетинг (2–3 млн доларів щорічно) можуть збільшити туристичний потік на 20–30%.

Війна в Україні завдала шкоди 3 млн га лісів і 40 заповідникам, зокрема через підрив Каховської дамби. Рекомендую спрямувати доходи від екотуризму (вхідні квитки, екскурсії) на відновлення екосистем, як це зробила Хорватія в Копачки Ріт. Наприклад, у "Асканії-Нова" кошти від сафарі можуть фінансувати реінтродукцію степових видів, таких як сайгак. Співпраця з WWF-Україна та Українським товариством охорони птахів може підтримати проєкти з відновлення боліт на Поліссі чи популяцій птахів у дельті Дунаю.

Популяризація вкладу Героїв України: Хорватія використовувала патріотичні настрої для популяризації туризму, підкреслюючи зв'язок природи з національною ідентичністю. В Україні варто вшанувати героїв, зокрема таких як Василь Зінкевич, Олег Дудкін, Віктор Шаповал, Євгенія Яблоновська-Грищенко та Олександр Ручко, створюючи екотуристичні маршрути, названі на їхню честь. Наприклад, маршрут імені Василя Зінкевича в Карпатському заповіднику може розповідати про його внесок у захист пралісів. Це не лише популяризуватиме екотуризм, а й зміцнюватиме національну свідомість.

Досвід Хорватії демонструє, що системний підхід до відновлення екотуризму після війни, який включає розмінування, міжнародну підтримку, законодавчу базу, залучення громад і популяризацію, може перетворити природоохоронні території на економічний і екологічний актив. Для України цей підхід є реальним і досяжним за умови співпраці держави, громад і міжнародних партнерів. Впровадження цих рекомендацій дозволить не лише відновити екотуризм, а й зробити його рушієм "зеленої" реконструкції країни, зміцнюючи зв'язок між природою, суспільством і національною ідентичністю.

ВИСНОВКИ

У ході написання цієї кваліфікаційної роботи я дійшов до розуміння того, що екотуризм є не просто альтернативною формою відпочинку, а комплексним явищем, яке здатне поєднати потреби природи, суспільства та економіки. Екотуризм, як було показано в усіх розділах дослідження, виконує важливу роль не лише в збереженні екосистем, а й у розвитку регіонів, підтримці місцевих громад, формуванні екологічної культури та зміцненні міжнародного іміджу України як держави, що рухається в напрямку сталого розвитку.

Особливо важливою для мене стала оцінка реального стану екотуризму в Україні на основі даних, прикладів, порівнянь та практик. Робота засвідчила, що, попри всі обмеження — від воєнних дій до браку інфраструктури — екотуризм не лише зберіг свою життєздатність, а й демонструє ознаки зростання. Збільшення кількості садиб, житлової площі, відвідуваності національних парків та участі місцевих громад у туристичних ініціативах свідчить про актуальність цієї форми туризму й довіру до неї з боку населення. Водночас у процесі дослідження стало зрозуміло, що екотуризм потребує глибшого системного супроводу — з боку держави, науки, освіти, бізнесу та медіа.

Найбільш складною і водночас критично важливою темою виявився пошук так званої “золотої середини” між активною популяризацією екотуризму та необхідністю зберігати екологічну рівновагу. Адже популяризація, навіть із найкращими намірами, може нести ризики: надмірне туристичне навантаження на природні території, комерціалізація без контролю, фальсифікація “еко-продуктів” , деградація екосистем, витіснення автентичних місцевих практик. Саме тому я вважаю за необхідне наголосити: екотуризм може приносити користь лише тоді, коли популяризація не стає самоціллю, а завжди ґрунтується на принципах збереження природи, участі громад і культурної чутливості.

Ця золота середина має базуватись на трьох складових. По-перше, на обмеженні потоку туристів до чутливих територій, що має регулюватись через квоти, попередню реєстрацію, сезонність, маршрутизацію. По-друге, на навчанні й екопросвіті як самих туристів, так і туроператорів, щоб популярність екотуризму супроводжувалась зростанням відповідального ставлення до природи. І по-третє, на підтримці місцевого населення як ключового учасника — саме громади повинні бути вигодонабувачами від розвитку екотуризму, а не витісненими глядачами процесу.

Робота показала, що навіть у межах локальних проєктів (як-от у Карпатському регіоні, Шацькому національному парку чи Дунаї) можливо створити модель екотуризму, яка збалансує економічний прибуток, інтереси місцевих жителів і збереження природи. Цей досвід варто поширювати, масштабувати, вивчати й удосконалювати.

У підсумку, на мою думку, екотуризм — це не лише подорож до природи. Це подорож до майбутнього, у якому ми або навчимося співіснувати з природою у гармонії, або втратимо обидва світи — і внутрішній, і зовнішній.

Я переконаний, що екотуризм є саме тим механізмом, який дозволяє знайти баланс між популяризацією та відповідальністю, між прибутком і збереженням, між потребами сьогодення й вимогами завтрашнього дня.

СПИСОК ВИКОРИСТАННИХ ДЖЕРЕЛ

1. United Nations World Tourism Organization. UNWTO. URL: https://www.unwto.org/
2. Edik-Camp. *Інтернет-журнал Edik-Cam.* URL: https://edik-camp.com/blog (дата звернення: 18.06.2025).
3. Іванова О. Екологічний туризм як чинник збереження біорізноманіття. *Науковий вісник Ужгород. ун-ту. Серія «Економіка».* 2017. № 2(49). С. 96–99.
4. Бондар В., Дмитрієва Н. Організаційно-правове забезпечення розвитку екологічного туризму в Україні. *Вісник Харків. нац. ун-ту імені В. Н. Каразіна.* Сер. «Публічне управління». 2015. № 1(2). С. 9–15.
5. Ковальов Є., Ярмолюк В. Стан та перспективи розвитку екологічного туризму в Україні. *Науковий вісник Міжнар. гуманіт. ун-ту*. Сер. «Економіка і менеджмент». 2017. № 21(2). С. 120–123.
6. Гаврилюк О. Екологічний туризм як складова сталого розвитку регіону. *Наук. записки Держ. ун-ту інфраструктури та технологій*. Сер. «Географічні науки». 2018. № 34. С. 142–146.
7. Барна М. Ю., Білецька І. М., Попадинець Н. М. Розвиток туристичного сектора в умовах глобалізації та цифровізації економіки України. *Вісник Сумського нац. агар. ун-ту*. 2020. № 1(83). С. 38–44.
8. Гуткевич С. О. Привабливість Українських Карпат: сільський зелений туризм : монографія. Київ : НУХТ, 2018. 293 с.
9. Іванова О. Екологічний туризм як чинник збереження біорізноманіття. *Науковий вісник Ужгород. ун-ту.* Серія «Економіка». 2017. № 2(49). С. 96–99.
10. Ковальов Є., Ярмолюк В. Стан та перспективи розвитку екологічного туризму в Україні. *Науковий вісник Міжнар. гуманіт. ун-ту*. Сер. «Економіка і менеджмент». – 2017. № 21(2). С. 120–123.
11. Васильєва О. В. Екотуризм як складова сталого розвитку в Україні. *Науковий вісник Ужгород.* ун-ту. Серія «Економіка». 2021. № 2(68). С. 112–116.
12. Шелудько І. В. Роль екотуризму в економічному розвитку територій. *Науковий вісник Херсон*. держ. ун-ту. Серія «Географічні науки». 2019. № 9. С. 78–82.
13. Бевз С. П. Екотуризм як засіб охорони природи в Україні. *Економіка і суспільство*. 2020. № 22. С. 213–218.
14. Вахович І. М., Мельничук І. В. Екотуризм: концепція, види, можливості розвитку в Україні. *Економіка. Фінанси.* Право. 2021. № 6. С. 24–28.
15. Білоус С. М. Формування екологічної свідомості через розвиток екотуризму. *Вісник Київ. нац. ун-ту культури і мистецтв*. Серія «Туризм». 2020. № 3. С. 14–19.

16. Шевчук В. Я. Розвиток зеленого туризму як передумова сталого розвитку сільських територій. Економічний форум. 2018. № 4. С. 91–96.

17. Павлюк І. В. Сучасні тенденції розвитку екологічного туризму в Карпатському регіоні. *Наук. записки Ун-ту «КРОК».* 2019. № 3(55). С. 120–125.

18. Герасименко Т. М. Управління сталим розвитком сільських територій через зелений туризм. *Економіка та держава*. 2021. № 2. С. 94–98.

19. Зоріна Н. А. Екотуризм: міжнародний досвід та перспективи впровадження в Україні. *Туризм та готельне господарство*. 2020. № 4. С. 58–63.

20. Андрущенко Т. І. Екологічний туризм в системі збереження навколишнього середовища. *Екологічні науки*. 2017. № 3. С. 34–38.

21. Сасюк І. Розвиток сільського зеленого туризму як напрям регіонального розвитку. *Економіка та суспільство*. 2018. № 18. С. 223–228.

22. Бурковська А. О. Маркетинг екологічного туризму: світовий досвід та українські реалії. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2019. № 4. С. 91–101.

23. Мальська М. П., Мікуляк О. В. Екотуризм як інноваційний напрямок розвитку туристичної галузі. *Вісник Львів. торговельно-екон. ун-ту.* Серія «Економічні науки». 2020. № 58. С. 72–78.

24. Суханова І. В. Сталий розвиток туризму: європейські практики та перспективи для України. *Вісник соц.-екон. досліджень*. 2017. № 4(67). С. 148–152.

25. Ходаківська О. В. Розвиток екотуризму як чинник сталого розвитку сільських територій. Економіка АПК. 2016. № 3. С. 134–139.

26. Діденко О. В. Екотуризм як форма збереження природного середовища в умовах воєнного часу. *Вісник Чернів. нац. ун-ту.* Географія. 2022. № 851. С. 102–108.

27. Мельничук Т. І. Перспективи розвитку екотуризму в Україні у контексті стратегії сталого розвитку. *Інноваційна економіка*. 2020. № 3(86). С. 145–150.

28. Синельникова І. О. Значення екотуризму в контексті реалізації Цілей сталого розвитку. *Бізнес Інформ*. 2021. № 6. С. 76–81.

29. Шевчук М. Г. Сталий туризм в умовах постпандемійної трансформації: екологічні аспекти. *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва.* 2022. № 4(30). С. 55–61.

30. Калінін О. С. Екотуризм у Карпатському регіоні: стан, виклики та перспективи. *Карпатський економічний вісник*. 2023. № 1(37). С. 102–106.

31. Петрова О. В. Вплив екотуризму на збереження біорізноманіття українських регіонів. *Екологічні та економічні дослідження*. 2024. № 2(14). С. 89–95.

32. Строна А. Л., Хант К. А. Екотуризм для збереження біорізноманіття. *Журнал сталого туризму*. 2019. № 27(8). С. 1224–1240.

33. Кобзар О. М. Екотуризм як інструмент збереження природних екосистем. *Вісник Дніпров. ун-ту.* Серія «Географія». 2022. № 15. С. 88– 94.

34. Левицька Н. В. Роль екотуризму в охороні природних ресурсів України. *Економіка природокористування*. 2021. № 7. С. 45–51.

35. Мироненко І. П. Екотуризм і збереження природного середовища. *Науковий вісник Черніг*. ун-ту. Серія «Економіка». 2023. № 4(29). С. 67– 73.

36. Савчук Т. Г. Екологічний туризм як чинник сталого управління природними ресурсами. *Вісник Одеського нац. ун-ту*. Серія «Географічні науки». 2020. № 25(2). С. 101–107.